

Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga

Civilinėje teisėje vartojimo sutartys nuo komercinių, taip pat nuo kitų sutarčių yra atskiriamos pagal vartojimo sutarties šalių (subjektų) specifiką bei vartotojo tikslus (vartojimo sutartis – taisutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (tiekiėju) sudaro su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniais, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti). Tam tikrų rūšių sutartys negali būti kvalifikuojamos vartojimo sutartimis dėl savo dalyko (vartojimo sutartimis nelaikomos darbo sutartys, taip pat sutartys, susijusios su teisėmis į paveldėjimą, su teisėmis pagal šeimos teisę, bendrovių steigimo ar reorganizavimo arba ūkinių bendrijų sutartys (1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse preambulės 10 pastraipa). Vartotojas, kaip sutarties šalis, dėl objektyvių priežasčių – informacijos, patirties, laiko stokos ir kitų panašių aplinkybių yra akivaizdžiai nelygiavertėje padėtyje su kita sutarties šalimi – pardavėju ar paslaugų teikiėju, todėl vartojimo sutarties institutas yra grindžiamas silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą. Poreikis apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus lemia tai, kad tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniai teisės aktai įtvirtina padidintą vartotojo teisių apsaugą ir numato, jog vartojimo sutartims greta bendrųjų sutarčių teisės taisyklių taikomos specialiosios, užtikrinančios didesnę vienos iš sutarties šalių – vartotojo – teisių apsaugą, taisyklės.

Vartojimo sutarties požymius gali atitikti labai įvairios savo dalyku sutartys, todėl svarbu užtikrinti, kad visais atvejais sprendžiant sutartinius ginčus vartojimo sutartys būtų identifikuotos ir vartotojo teisės būtų tinkamai ginamos. Atsižvelgiant į būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą nagrinėjant civilines bylas, tikslinga apibendrinti vartojimo sutarties instituto taikymo praktiką Lietuvos Aukščiausiajame Teisme.

Šioje teismų praktikos apžvalgoje (toliau – Apžvalga) pateikiami 2001–2008 m. priimtose nutartyse suformuluoti Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikai reikšmingi išaiškinimai, susiję su vartojimo sutarties instituto bendrosiomis nuostatomis: vartojimo sutarties kvalifikavimu, vartotojo ir verslininko sąvokomis, nesąžiningų sąlygų kontrole vartojimo sutartyse, vartotojo apsauga energijos pirkimo–pardavimo ir nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartyse. Siekiant užtikrinti Europos Sąjungos teisę atitinkantį vartojimo sutarties reglamentuojančių normų aiškinimą ir taikymą, Apžvalgoje taip pat remiamasi Europos Sąjungos teisės aktais, priimtais vartotojų teisių apsaugos srityje, bei Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – Teisingumo Teismas, ETT) praktika.

Rengiant Apžvalgą taip pat buvo naudotasi 2006 m. Vilniaus universitete apginta D. Bublienės daktaro disertacija tema „Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos“. Dėkojame dr. D. Bublieni ir doc. dr. I. Vėgėlei už vertingas pastabas bei pasiūlymus, pareikštus rengiant šią Apžvalgą.

I. Vartojimo sutarties instituto specifiška ir vieta sutarčių teisėje

Vienas iš pagrindų, kuriais remiasi civilinė teisė apskritai, kartu ir sutarčių teisė, yra civilinių teisių santykių subjektų elgesio laisvė. *Sutarties laisvės (šalių autonomijos) principas* (CK 1.2 straipsnio 1 dalis) atspindi Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos idėją. Šio principo turinys detalizuotas CK 6.156 straipsnyje. Sutarties laisvės principas reiškia civilinių teisių subjektų teisę laisvai spręsti, sudaryti jiems konkrečią sutartį ar jos nesudaryti, taip pat pasirinkti, su kuo sudaryti sutartį, be to, savarankiškai spręsti dėl sutarties turinio (sutarties sąlygų) bei formos, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas ar jos turinį nustato imperatyviosios teisės normos arba tam tikrų sąlygų reikalauja viešoji tvarka, sąžiningumo, protingumo, teisingumo ir kiti teisės principai, gera moralė. Sutarties laisvės principas taip pat apima šalių teisę pasirinkti ir sudaryti tokios rūšies sutartį, kuri labiausiai atitinka jų interesus.

Neretai sutartinių teisinių santykių dalyvių padėtis dėl objektyvių priežasčių: skirtingo profesinio statuso, patirties, informacijos, specialių žinių stokos, materialinės padėties, būtinybės patenkinti būtinuosius poreikius ar kitų aplinkybių yra akivaizdžiai nelygiavertė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad sutarties laisvės principas sudarant sutartį yra tinkamai įgyvendinamas, jeigu civilinių teisinių santykių subjektai yra lygiavertės padėties. Jeigu kuris nors šių santykių subjektas dominuoja kito atžvilgiu, gali kilti abejonių dėl sutarties šalių lygybės nustatant sutarties sąlygas, išskyrus atvejus, kai šios nustatytos imperatyviųjų teisės normų (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008*). Siekiant apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus, sutarties laisvės principas gali būti ribojamas įstatymo. Vienas iš tokio teisinio reguliavimo, skirto silpnesniosios sutarties šalies gynimui, atvejų yra *vartotojų teisių apsaugos institutas*. Fizinio asmens (vartotojo) ekonominė padėtis paprastai yra silpnesnė negu kitos vartojimo sutarties šalies – pardavėjo ar paslaugų teikėjo (verslininko). Vartotojo, dalyvaujantį vartojimo sutartiniuose santykiuose, derybinės galios yra apribotos, neretai šis asmuo nepasirengęs deryboms arba nesugeba derėtis. Vartojimo sutartys dažniausiai sudaromos prisijungimo būdu, naudojant standartines sutarčių sąlygas, kurios nėra individualiai aptarimos, todėl vartotojas yra priverstas priimti jam primetamas stipraus kontrahento siūlomas sutarties sąlygas arba apskritai atsisakyti sutarties. Nurodytos aplinkybės lemia, kad sutartiniuose santykiuose su vartotojais negali būti remiamasi vien sutarčių laisvės principu – būtinos teisės normos, saugančios silpnesniąją šalį ir įpareigojančios pardavėją ar paslaugų teikėją atsižvelgti į vartotojo interesus. Dėl šių priežasčių šiuolaikinėje sutarčių teisėje susiformavo *silpnesniosios sutarties šalies apsaugos doktrina*, kuri tapo pagrindu valstybei įsikišti į šalių sutartinius teisinius santykius ir, ribojant sutarties laisvės principą, nustatyti specialų vartojimo sutarčių teisinį reglamentavimą. Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo nutartyse yra akcentavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – Teismas), konstatuodamas, kad vartotojų gynimas yra prioritetinė valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-475/2001; 2008 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2008*).

Aukščiausiu lygmeniu vartotojo teisių apsaugos garantijos įtvirtintos Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje, kurioje nustatyta, kad valstybė gina vartotojo interesus; ši konstitucinė nuostata yra vienas iš pamatinių Lietuvos ūkio tvarkymo principų, ji įgyvendinama per žemesnės galios teisės normų sistemą.

Vartotojo sąvoka pirmą kartą buvo apibrėžta 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencijoje dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (toliau – Briuselio konvencija, Konvencija). Pažymėtina, kad nacionalinę Lietuvos vartotojų teisę iš esmės sudaro perkelta Europos Sąjungos vartotojų teisė. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare nacionalinių teisės aktų nuostatos derinamos su Bendrijos vartotojų teisių apsaugos *acquis* nuostatomis, o nacionalinė teisė turi būti aiškinama taip, kad neprieštarautų Europos Sąjungos teisei ir ETT formuojamai praktikai. Lietuvos Respublikos 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis) 2 dalyje nustatyta, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir kad, jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra išaiškinęs, kad šiose nuostatose yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus Konstituciją

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimai).

Europos Bendrijos steigimo sutartyje (toliau – EB steigimo sutartis) vartotojų teisių apsaugai yra skirta XIV antraštinė dalis, kurią sudaro 153 straipsnis. Šiame straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad, siekdama remti vartotojų interesus ir užtikrinti aukšto lygio vartotojų apsaugą, Bendrija padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti. Į vartotojų apsaugos reikalavimus atsižvelgiama nustatant bei įgyvendinant kitas Bendrijos politikos ir veiklos kryptis. Vartotojų teisių apsauga yra savarankiška, tačiau ne išimtinė Bendrijos kompetencijos sritis (EB steigimo sutarties 3 straipsnio 1 punktą), todėl Sutartyje nustatytais atvejais valstybės narės nacionaliniu lygmeniu išsaugo teisę imtis griežtesnių apsaugos priemonių vartotojų teisių apsaugos srityje. Tais atvejais, kai priemonės vartotojų teisių apsaugos srityje priimamos pagal EB steigimo sutarties 153 straipsnio 4 dalį, valstybės narės turi teisę toliau laikytis arba imtis griežtesnių apsaugos priemonių, kurios turi atitikti EB steigimo sutartį ir apie jas turi būti informuojama Europos Komisija. Jei vartotojų apsaugos srityje priimama priemonė, nustatyta EB steigimo sutarties 153 straipsnio 3 dalies a) punkte, tai valstybės narės negali imtis griežtesnių priemonių.

Siekiant suderinti valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatas vartotojų teisių apsaugos srityje bei tokiu būdu padidinti vartotojų teisių apsaugos lygį, Bendrijos lygmeniu priimami antrinės teisės aktai – reglamentai ir direktyvos.^[1] Vartotojų apsaugos klausimai Europos Sąjungos teisėje daugiausia reglamentuojami direktyvų.

Direktyvos yra privalomos kiekvienai valstybei narei, kuriai jos skirtos, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu, paliekant teisę nacionalinėms valdžios institucijoms pasirinkti direktyvos įgyvendinimo formą ir būdus. Kadangi direktyvos negali būti taikomos tiesiogiai, tai šių teisės aktų nuostatos valstybėse narėse įgyvendinamos perkeltiant jas į nacionalinius teisės aktus. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas yra išaiškinęs, kad direktyva nacionaliniame teisme visgi gali būti taikoma tiesiogiai, tačiau *tik esant išimtinėms sąlygoms*: pirma, turi būti pasibaigęs direktyvos įgyvendinimo terminas ir ji neįgyvendinta arba netinkamai įgyvendinta; antra, direktyva turi būti aiški, apibrėžta ir besąlyginė; trečia, direktyva turi suteikti asmeniui teises (1982 m. sausio 19 d. Sprendimo *Ursula Becker prieš Finanzamt Münster-Innenstadt*, 8/81, Rink. p. 53, 25 punktą). Esant nurodytoms sąlygoms asmuo turi teisę remtis direktyvos nuostatomis nacionaliniame teisme tik prieš valstybę – tai vadinama vertikaliu tiesioginiu veikimu.

Europos Sąjungos teisės aktuose norminės vartojimo sutarties apibrėžties nenustatyta, o šios sutarties samprata pateikiama tik netiesiogiai, direktyvose įtvirtinant vartojimo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų (vartotojo ir verslininko) apibrėžtis. Pavyzdžiui, 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvoje 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse nustatyta, kad ši direktyva taikoma pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromoms sutartims, vartotoju laikant bet kurį fizinį asmenį, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia ne savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, o pardavėju ar tiekėju – bet kurį fizinį ar juridinį asmenį, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu, ar tai būtų viešoji ar privati nuosavybė.

Pirmą kartą Lietuvoje įstatyminiu lygmeniu teisiniai santykiai, kylantys iš vartojimo sutarčių, buvo reglamentuoti 1994 m. lapkričio 10 d. priėmus Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymą, kuris 2007 m. sausio 12 d. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymu, įsigaliojusiu nuo 2007 m. kovo 1 d., buvo išdėstytas nauja redakcija, pakeičiant įstatymo pavadinimą į Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymą (toliau – Vartotojų teisių apsaugos įstatymas). Įsigaliojus šiam įstatymui, vartotojai įgijo jame įtvirtintas teises. Vartotojų, kaip silpnesniosios sutarties šalies, galimybė apginti pažeistas teises ir teisėtus interesus plėtojama priėmus Vartotojų teisių apsaugos įstatymą įgyvendinančius teisės aktus.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK, Kodeksas), įsigaliojusiam 2001 m. liepos 1 d., vartojimo sutartys išskiriamos kaip atskira sutarčių grupė (CK 6.160 straipsnio 1 dalis), CK normose įtvirtinta vartojimo sutarties sąvokos apibrėžtis (CK 1.39 straipsnio 1 dalis), nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų institutas (CK 6.188 straipsnis), nemažai Kodekso normų (kurių turinys bus detaliai aptariamas vėliau) skirtos specialioms vartojimo sutartims taikytinoms taisyklėms sutarčių aiškinimo, sutarties šalių teisių ir pareigų bei sutarčių pabaigos klausimais reguliuoti.

Civilinio kodekso 1.39 straipsnio 1 dalyje vartojimo sutartis apibrėžiama kaip sutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (teikėju) sudaro su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Atitinkamai Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 14 dalyje nustatyta, kad vartojimo sutartis– prekių ar paslaugų įsigijimo sutartis, su pardavėju ar paslaugų teikėju sudaroma su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Prekių ar paslaugų pardavėju (teikėju) vartojimo sutartyje yra verslininkas – fizinis ar juridinis asmuo, kuris, vykdydamas savo verslą, siūlo ir parduoda prekes ar teikia atlygintines paslaugas vartotojams (Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 5, 8 dalys). Vartojimo sutartys yra sutarčių grupė, apimanti atskiras sutarčių rūšis, kurios dėl savo prigimties gali būti vartojimo sutartimis bei kurios turi požymių, būtinų kvalifikuojant konkrečią sutartį vartojimo sutartimi. Remiantis vartojimo sutarčių dalyko įvairove išskiriamos vartojimo pirkimo–pardavimo (CK 6.350–6.370 straipsniai), vartojimo nuomos (CK 6.504–6.511 straipsniai), vartojimo rangos (CK 6.672–6.680 straipsniai), paslaugų teikimo vartotojams sutartys (CK 6.716 straipsnio 4 dalis) ir kt. Teismas turi kvalifikuoti ginčo sutartį pagal visus įstatyme išvardytus pagrindus, nes nuo to priklauso, kokie materialiniai įstatymai taikomi nagrinėjant bylą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje sprendžiant ginčą, kilusį iš automobilio pasaugos sutarties, sudarytos verslo įmonės ir fizinio asmens, konstatuota, kad ši sutartis *kartu* yra viešoji (CK 6.161 straipsnis) bei vartojimo sutartis, todėl, spręsdami ginčą, teismai turėjo atsižvelgti į tai, kad vartotojas yra silpnesnioji sutarties šalis, priversta priimti jam primetamas stipraus kontrahento sutarties sąlygas, ir taikyti įstatymus, nustatančius stipresnę vartotojo interesų apsaugą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2006*).

Vadovaujantis vartotojų apsaugos srityje priimtomis Europos Sąjungos ir nacionalinių teisės aktų normomis, sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip vartojimo, jei ji atitinka šiuos esminius požymius. Pirma, prekes ar paslaugas *įsigyja fizinis asmuo*. Antra, fizinis asmuo prekes ir paslaugas įsigyja ne dėl savo ūkinės-komercinės ar profesinės veiklos, o *savo asmeninių, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti*. Trečia, prekes ar paslaugas *teikia verslininkas* (fizinis ar juridinis asmuo, kuris veikia savo verslo (plačiąja prasme) tikslais). Toks teisinis reguliavimas suponuoja bylą nagrinėjančio teismo pareigą teisiškai kvalifikuojant sutartį nustatyti, koks asmuo, t. y. fizinis ar juridinis asmuo, yra prekių ar paslaugų vartotojas, taip pat prekių ir paslaugų įsigijimo tikslą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*). Kvalifikuojant sutartį vartojimo sutartimi svarbios abi šalys, todėl visais atvejais greta vartotojo būtina identifikuoti ir kitą sutarties šalį – verslininką. Sutartys, sudarytos dviejų vartotojų (fizinių asmenų), vartojimo sutartimis nelaikomos. Jei sutarties šalys yra du verslo subjektai, jų sudaryta sutartis taip pat nepatenka į vartojimo sutarties sampratą ir atitinkamam ginčo santykiui teisės aktai, reglamentuojantys vartotojų teisių apsaugą, netaikytini (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-351/2004*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vartojimo sutartį kvalifikuojančiu požymiu yra ne sutarties tikslas, o vienos iš sutarties šalių – prekių pirkėjo ar paslaugų įgijėjo tikslas.

Nustačius minėtus požymius šalių sudaryta sutartis turi būti kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių ir, atsižvelgiant į tai, ginčo santykiui greta bendrųjų sutarčių teisės normų turi būti taikomos specialiosios taisyklės, užtikrinančios vartotojo, kaip silpnesnėsios sutarties šalies, teisių apsaugą. Esminis vartojimo sutarčių instituto ypatumas ir vartotojo teisių gynimo teisinis mechanizmas yra įstatyme įtvirtintas nesąžiningų sutarčių sąlygų draudimas ir

tokių sąlygų neprivalomumas vartotojui. Sutartį pripažinus vartojimo sutartimi, jos sąlygos visais atvejais turi būti vertinamos pagal CK 6.188 straipsnyje nustatytus sąžiningumo kriterijus. Vartojimo sutarties sąlygos gali būti pripažįstamos nesąžiningomis paties vartotojo, vartotojų teises ginančių institucijų ar bylą nagrinėjančio teismo iniciatyva.

Analizuodamas vartotojo interesų apsaugos teises priemones, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad CK įtvirtinta vartotojo teisių gynimo būdų (CK 6.334 straipsnio 1 dalis, 6.363 straipsnio 4–8 dalys, kt.), kurių pritaikymo pasirinkimo teisę turi vartotojas, įvairovė (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2008*). Kartu pažymėtina, kad vartotojų teisių gynimo bylų specifiška lemia teismo pareigą būti aktyviam procese (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002; 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2008*). Atsižvelgiant į tai, kad vartotojų teisių apsauga yra konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas ir Lietuvos valstybės įsipareigojimas, kylantis iš Europos Sąjungos teisės, bei į tai, kad su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojo teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet kartu ir didelei visuomenės daliai ar net visai visuomenei. Dėl to ginčą nagrinėjantis teismas turi pareigą vartojimo sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo kriterijams vertinti *ex officio* (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*).

Nacionalinio teisėjo teisę *ex officio* vertinti sutarties sąlygų sąžiningumą, nepaisant to, kad vartotojas to neprašo, yra konstatavęs ETT sujungtose bylose *Océano Grupo Editorial et Salvat Editores* (2000 m. birželio 27 d. Sprendimas, C-240/98–C-244/98, Rink. p. I-4941, 26, 29, 32 punktai). Atitinkamai byloje *Cofidis* ETT pabrėžė, kad teisėjo teisė *ex officio* ar vartotojo reikalavimu pripažinti nesąžiningą sutarties sąlygą negaliojančia turi būti įgyvendinama neatsižvelgiant į senaties terminą, galintį apriboti šią nacionalinio teismo teisę (2002 m. lapkričio 21 d. Sprendimas, C-473/00, Rink. p. I-10875, 36, 38 punktai).

Aiškinant vartojimo sutartį, turi būti taikomos ne tik bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės (CK 6.193-6.195 straipsniai), bet ir speciali CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, CK 6.188 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta palankiausio vartotojo atžvilgiu sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė (vadinamoji *contra proferentem* taisyklė), kad, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai, be to, visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002*).

1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse 5 straipsnyje bei 7 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta *contra proferentem* taisyklė išimtis nustatant, kad palankiausio vartotojui sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė netaikoma, kai asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, iškelia bylą teismuose arba kompetentingose administracinėse institucijose, kad būtų priimtas sprendimas dėl to, ar bendram naudojimui parengtos sutarčių sąlygos yra nesąžiningos, o pastarosios institucijos taiko tinkamas ir veiksmingas priemones, užkertančias kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui. Šios normos aiškinimas ir tinkamas įgyvendinimas buvo nagrinėjamas ETT byloje *Komisija prieš Ispaniją*, kurioje ETT išaiškino, kad vartotojui palankaus sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė netaikoma grupės ieškiniams, kai ieškinį pareiškia asmenys ar organizacijos atstovaujančios kolektyviniam vartotojų interesui (2004 m. rugsėjo 9 d. Sprendimas, C-70/03, Rink. p. I-7999, 16 punktas). Toks skirtumas paaiškinamas skirtingais šių ieškinių tikslais. Kai vertinama konkrečios sutarties sąlyga *in concreto*, vartotojui palankus sutarties sąlygos aiškinimas yra jam palankus iš karto. Tuo tarpu vertinant sutarties sąlygą, kuri dar neįtraukta į konkrečią sutartį nesąžiningumo aspektu *in abstracto*, tam, kad prevenciniu būdu būtų pasiektas visiems vartotojams palankiausias rezultatas, kilus abejonių, nebūtina sąlygos aiškinti jų naudai;

objektyvus aiškinimas tokiu atveju suteikia galimybę dažniau uždrausti neaiškios ir dviprasmiškos sąlygos naudojimą, todėl užtikrinama didesnė vartotojų apsauga. Direktyvos Nr. 93/13 5 straipsnyje įtvirtinta *contra proferentem* taisyklės išimtis yra norminio bei įpareigojančio valstybę narę pobūdžio, 2008 m. gruodžio 16 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-65 ji įgyvendinta nacionalinėje teisėje CK 6.188 straipsnį papildant nauja 6 dalimi, kad sutarties sąlygų aiškinimo vartotojo naudai taisyklė netaikoma vartotojų viešojo intereso gynimo atveju, kai siekiama parengtas standartines sutarčių sąlygas uždrausti tolesniam jų naudojimui.

Vartojimo sutarties instituto specifika taip pat išryškėja teisiškai reguliuojant sutarčių pabaigą (sutarties nutraukimą ar atsisakymą). Daugeliu atveju vartotojui suteikiama teisė atsisakyti vartojimo sutarties ar nutraukti sutartį palankesne tvarka. Tokio reguliavimo pavyzdžiai yra CK 6.357 straipsnio 6 dalyje nustatyta pirkėjo teisė atsisakyti ne prekybai skirtose patalpose sudarytos vartojimo pirkimo sutarties, CK 6.363 straipsnio 8 dalyje nustatyta pirkėjo teisė vienašališkai nutraukti vartojimo pirkimo–pardavimo sutartį, CK 6.390 straipsnyje nustatyta elektros energijos vartotojo – fizinio asmens – teisė vienašališkai nutraukti sutartį ir kt.

Siekiant apginti užsakovo (pirkėjo), įsigijusio netinkamos kokybės daiktą teises, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, sprendžiant iš vartojimo rangos kilusį ginčą, išaiškinta, kad CK 6.363 straipsnio 4–8 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas, kuriuo užsakovui (pirkėjui) suteikiama teisė rinktis jam naudingiausią pažeistos teisės dėl netinkamos kokybės daikto pagaminimo (pardavimo) gynimo būdą, tarp jų – ir nutraukti sutartį bei pareikalauti grąžinti sumokėtą kainą. CK 6.363 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta vartotojo teisių apsaugos priemonė yra specialus vartotojo teisių gynimo būdas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2008*). Kartu pažymėtina, kad ginčą nagrinėjantis teismas, įvertindamas vieno ar kito vartotojo teisių gynimo būdo pasirinkimo pagrįstumą, turi atsižvelgti į konkrečias teisiškai reikšmingas aplinkybes ir siekti, kad vartotojo teisių gynimo būdas būtų proporcingas prievolių pažeidimo mastui ir nesukeltų pažeidimui neadekvačių teisinių pasekmių.

II. Vartotojas kaip vartojimo sutarties šalis

Aiškinant nacionalinėje teisėje suformuluotą vartotojo sąvoką bei taikant nacionalinės teisės normas, būtina remtis Europos Sąjungos lygmeniu vartotojų teisių apsaugos srityje priimtų direktyvų nuostatomis, taip pat ETT formuojama praktika. Europos Sąjungos teisėje vartotojo koncepcija aiškinama savarankiškai, nepriklausomai nuo nacionalinės teisės (autonominis Europos Sąjungos teisės aiškinimas). Vartotojo sąvoka įtvirtinta vartotojų apsaugos srityje priimtose direktyvose, kurios vartotojo sampratą iš esmės pažodžiui perėmė iš Briuselio konvencijos 13 straipsnio. Europos Sąjungos teisės lygmeniu nėra suformuotos vienodos vartotojo sąvokos, vartotojų teisių apsaugos srityje priimtose direktyvose apibrėžiant vartotoją yra vartojamos skirtingos gramatinės konstrukcijos. Toliau pateikiamos pagal išskirtus bendruosius požymius subendrintos vartotojo sąvokos apibrėžtys, įtvirtintos direktyvose.

Vartotojas – tai *fizinis asmuo*, sandoriuose, kuriems taikoma ši direktyva, veikiantis *tikslais*, kuriuos galima laikyti *nesusijusiais su jo verslu ar profesija* (1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose 2 straipsnis, 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1998/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas 2 straipsnis);

vartotojas – tai *fizinis asmuo*, šioje direktyvoje nurodytuose sandoriuose siekiantis tikslų, kuriuos galima laikyti *nesusijusiais su jo darbu ar profesija* (1986 m. gruodžio 22 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo su vėlesniais pakeitimais 1 straipsnis);

virtotojas – asmuo, kuris perka ar sutinka pirkti paketą (pagrindinis sutartį pasirašęs asmuo) arba bet kuris kitas asmuo, kurio vardu sutartį pasirašęs asmuo sutinka pirkti paketą (kiti naudos gavėjai) arba bet kuris asmuo, kuriam pagrindinis sutartį pasirašęs asmuo arba bet kuris naudos gavėjas perduoda paketą (kelionių paketą perimantis asmuo) (1990 m. birželio 13 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 2 straipsnis). Vartotojas šios direktyvos prasme iš esmės suprantamas kaip keleivis ir turi teisę pasinaudoti direktyvoje įtvirtinta apsauga nepaisant to, ar jis yra tiesioginė sutarties šalis, kelionę perimantis asmuo ar grupės, kurios vardu kitas asmuo dėl minėto paketo sudarė sutartį, narys;

virtotojas – bet kuris *fizinis* asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva *veikia ne savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais* (1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse 2 straipsnis, 1997 m. gegužės 20 d. Tarybos direktyvos 1997/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, 2 straipsnis, 1999 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl tam tikrų vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų aspektų 1999/44/EB 1 straipsnis);

pirkėjas – bet koks *fizinis* asmuo, kuris dalyvauja šioje direktyvoje aptariamuose sandoriuose *tikslais, kurie gali būti laikomi nesusiję su jo profesine veikla* (1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, 2 straipsnis). Šioje direktyvoje įtvirtinta pirkėjo sąvoka atitinka pagrindinius vartotojo požymius;

virtotojas – bet koks *fizinis* asmuo, kuris šios direktyvos numatomose nuotolinėse sutartyse veikia siekdamas *tikslų, nesusijusių su jo užsiėmimu, verslu ar profesija* (2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičiančios Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB 2 straipsnis);

virtotojas – bet kuris *fizinis* asmuo, kuris komercinėje veikloje, kuriai taikoma ši direktyva, veikia siekdamas *tikslų, nesusijusių su jo prekyba, verslu, amatu arba profesija* (2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančios Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004, 2 straipsnis).

Taikant Europos Sąjungos teisės normas, susijusias su vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, apsauga, turi būti atsižvelgiama į ETT išaiškinimus, kuriuose nagrinėjama vartotojo sampratos koncepcija. ETT atskleidė vartotojo sampratą, aiškindamas Briuselio konvencijos nuostatas ir sprenddamas, ar konkrečioje byloje asmuo gali būti pripažįstamas vartotoju bei ar jam gali būti taikomos Konvencijoje nustatytos išimtinės jurisdikcijos taisyklės. ETT praktikoje formuojama *siauroji vartotojo sampratos koncepcija* – vartotoju pripažįstamas tik *fizinis* asmuo, veikiantis ne savo verslo ar profesijos tikslais. *Bertrand* byloje ETT įvardijo vartotojus, palyginus su pardavėjais, kaip silpnesniąją šalį, nes jie yra privatūs galutiniai vartotojai, kurie, pirkdami prekes suteikiant kreditą išsimokėtinai, neužsiima verslo ar profesine veikla. ETT pripažino, kad pirkėjas, neužsiimantis verslo ar profesine veikla ir įsigyjantis prekes suteikiant kreditą išsimokėtinai, šios bylos prasme yra vartotojas, o šio sandorio objektas – vartojimo prekė (1978 m. birželio 21 d. Sprendimas, 150/77, Rink. p. 01431, 21 punktas).

Byloje *Shearson Lehman Hutton Inc* ETT išsakė poziciją neišplėsti asmenų, kuriems taikoma speciali apsauga, sąrašo. ETT konstatavo, kad vartotojams skirta jurisdikcijos taisyklė, įtvirtinta Briuselio konvencijos 13 straipsnyje, yra išimtinio pobūdžio, nustatyta siekiant apsaugoti vartotoją, kaip sutarties šalį, kuri yra ekonomiškai silpnesnė ir mažiau patyrusi teisiniuose reikaluose, palyginus su kita sutarties šalimi, ir vartotojas neturėtų būti priverstas atsisakyti bylinėjimosi dėl to, jog tik valstybės narės, kurioje atsakovas turi gyvenamąją vietą, teismai turi jurisdikciją nagrinėti ginčą (1993 m. sausio 19 d. Sprendimas, C-89/91, Rink. p. I-00139, 18 punktas). Taigi

išimtinės jurisdikcijos taisyklė gali būti taikoma tik asmeniui, veikiančiam tikslais, kurie yra už verslo ar profesinės veiklos ribų.

Byloje *Criminal Proceedings v Patrice Di Pinto* ETT aiškino vartotojo sampratą, įtvirtintą 1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvoje 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. Teismas konstatavo, kad ši direktyva yra taikytina tik tada, kai sandoris, kurį asmuo raginamas sudaryti, yra nesusijęs su jo verslu ar profesija. ETT pasisakė, kad veiksmai, kurie laikytini paruošiamaisiais verslo pardavimui, tokie kaip, pavyzdžiui, sutarties sudarymas dėl skelbimo įdėjimo periodiniame leidinyje, yra susiję su verslininko profesine veikla, ir, nors tokie veiksmai gali nulemti verslo pabaigą, jie iš esmės yra atliekami ne asmeniniais ar šeimos interesais. Kita vertus, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad Direktyva suteikia galimybę valstybėms narėms nustatyti ir palankesnes vartotojams apsaugos nuostatas (1991 m. kovo 14 d. Sprendimas, C-361/89, Rink. p. I-01189, 15, 16, 21 punktai).

Byloje *Bayerische Hypotheken – und Wechelsbank AG v Edgar Dietzinger* ETT, aiškindamas Direktyvą Nr. 85/577 dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, konstatavo, kad į Direktyvos reguliavimo apimtį patenka ir sutartys, sudarytos trečiojo asmens naudai. Tačiau garantija, kurią suteikia fizinis asmuo ne verslo ar profesijos tikslais, bet garantuodamas paskolos, sudarytos kito asmens verslo ar profesijos tikslais, gražinimą, nepatenka į Direktyvos reguliavimo sferą (1998 m. kovo 17 d. Sprendimas, C-45/96, Rink. p. I-01199, 23 punktas). Taigi tais atvejais, kai garantuojama verslo paskola, asmuo, suteikęs tokią garantiją, negali būti laikomas vartotoju.

Sujungtose bylose *Cape Snc ir Idealservice MN RE Sas* buvo keliamas klausimas, ar juridinis asmuo, sudaręs sutartį dėl gėrimų pardavinėjimo automato sumontavimo įmonės patalpose jos darbuotojams, laikytinas vartotoju. ETT konstatavo, kad vartotojo sąvoka, pateikta 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvoje Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, negali būti aiškinama per plačiai. Direktyva skirta tik fizinių asmenų, kaip vartotojų, apsaugai, bet netaikoma juridiniams asmenims (2001 m. lapkričio 22 d. Sprendimas C-541/99, C-542/99, Rink. p. I-09049, 17 punktas).

Byloje *Francesco Benincasa* ETT pripažino, kad tik sutartys, sudarytos siekiant tenkinti privataus vartojimo poreikius, patenka į nuostatų, kuriomis siekiama apginti ekonomiškai silpnesnę šalį, reguliavimo sferą. Taigi pagal Briuselio konvenciją tik šalis, siekianti tikslo, kuris nepriskiriamas profesinei ar komercinei veiklai, yra vartotojas. ETT konstatavo, kad asmuo, kuris sudarė sutartį ne dabartiniams verslo ar profesijos, bet būsimiems verslo tikslams, negali būti traktuojamas kaip vartotojas. Speciali Briuselio konvencijos laiduojama apsauga negarantuojama sutartims, sudaromoms verslo ar profesijos tikslais, net jei ta profesijos ar verslo veikla yra tik planuojama ateičiai (1997 m. liepos 3 d. Sprendimas, C-269/95, Rink. p. I-03767, 17, 19 punktai).

Byloje *Rudolf Gabriel* ETT sprendė klausimą, ar situacija, kai žadamas piniginis prizas, pirkėjui užsisakius prekių už tam tikrą sumą, patenka į Briuselio konvencijos 13 straipsnio reguliavimo sferą. ETT pripažino, kad tuo atveju, kai pirkėjui yra žadamas prizas, jei jis užsisakys prekių už tam tikrą sumą, jis pripažįstamas vartotoju ir jam garantuojama išimtinė jurisdikcijos taisyklė (2002 m. sausio 11 d. Sprendimas, C-96/00, Rink. p. I-06367).

Gruber byloje buvo nagrinėjamas klausimas dėl sutarties, sudarytos Austrijoje gyvenančio ūkininko *J. Gruber* ir Vokietijos įmonės *Bay Wa AG*, susijusios su fermos, naudojamos verslo ir privačiais tikslais, stogo perdengimo čerpėmis, priskyrimo vartojimo sutartims. ETT išaiškino, kad sąvoka „vartotojas“ turėtų būti aiškinama siaurai, atsižvelgiant į asmens padėtį konkrečios sutarties kontekste pagal tos sutarties pobūdį ir tikslus, o ne į subjektyvią šio asmens padėtį, be to, tas pats asmuo tam tikruose sandoriuose gali būti laikomas vartotoju, o kituose – ūkio subjektu. ETT padarė išvadą, kad Briuselio konvencijoje nustatytos specialios taisyklės, skirtos vartotojui, kaip silpnesniajai šaliai, apsaugoti, taikomos tik sutartims, kurios buvo sudarytos siekiant patenkinti

privačius asmens poreikius ir kurios niekaip nesusijusios su jo verslu ar profesija, o ši apsauga nepateisinama tada, jei sutartis buvo sudaryta siekiant su profesine veikla susijusių tikslų. Jeigu asmuo sudarė sutartį, siekdamas su savo profesija susijusių tikslų, jis turi būti laikomas esančiu lygiavertės padėties su kita sutarties šalimi, ir todėl ypatinga apsauga, kurią Briuselio konvencija įtvirtina vartotojams, šiuo atveju nepateisinama. Šiai išvadai neturi įtakos tai, kad nagrinėjama sutartimi siekiama ir privačių tikslų, ir ji galioja nepriklausomai nuo privačių ar profesinių tikslų, kurių siekiant prekės ar paslaugos gali būti naudojamos, santykio, ir netgi tuomet, jei jos būtų naudojamos daugiausia privatiems tikslams, nebent naudojimas profesiniams tikslams būtų visiškai nereikšmingas. Kai sutartis sudaroma dvigubo naudojimo tikslu, t. y. tiek verslo, tiek asmeniniams tikslams, bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į jam pateiktus įrodymus, turi nuspręsti, ar nagrinėjama sutartimi buvo siekiama patenkinti atitinkamo asmens poreikius, kurie nėra visiškai nereikšmingai susiję su jo veikla arba profesija, ar, priešingai, naudojimas profesiniam tikslui buvo visiškai nereikšmingas. Tai atlikdamas, nacionalinis teismas turės atsižvelgti ne tik į sutarties turinį, pobūdį ir tikslą, bet ir į objektyvias sutarties sudarymo aplinkybes. Spręsdamas klausimą, ar būtina, kad tariamo vartotojo kontrahentas žinotų sandorio, dėl kurio buvo sudaryta sutartis, tikslus ir sutarties sudarymo aplinkybes, ETT pažymėjo, kad atskirais atvejais bylą nagrinėjantis teismas taip pat turi nustatyti, ar kita sutarties šalis pagrįstai galėjo nežinoti apie neprofesinį sandorio tikslą, nes iš tikrųjų tariamas vartotojas savo elgesiu būsimam sutarties partneriui sukėlė įspūdį, kad veikia profesiniais interesais. Taip būtų, pavyzdžiui, tada, jei privatus asmuo, nepateikdamas jokios papildomos informacijos, užsakytų daiktus, kurie gali būti naudojami jo profesinėje veikloje, naudotų tam popierių laiškams su verslo logotipu, prašytų pristatyti prekes jo verslo adresu arba minėtų galimybę susigrąžinti pridėtinės vertės mokesčių. Tokiu atveju Briuselio konvencijos 13–15 straipsniuose nustatytos ypatingos jurisdikcijos taisyklės byloms dėl vartotojų sutarčių būtų netaikomos netgi tada, jei sutartimi nesiekama patenkinti profesinių poreikių, kurių negalima laikyti visiškai nereikšmingais, nes dėl įspūdžio, kurį privatus asmuo sukėlė sąžiningam kontrahentui, laikytina, kad jis atsisakė šių straipsnių teikiamos apsaugos (2005 m. sausio 20 d. Sprendimas C-464/01, Rink. p. I-00439 36, 40, 41, 47, 51–53 punktai).

CK 1.39 straipsnio 1 dalyje vartotojas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, kuris sudaro sutartį su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Vartotojo (pirkėjo, nuomininko, užsakovo), kaip fizinio asmens, sudarančio sutartį savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti, samprata pateikiama ir specialiosiose CK normose, skirtose atskiroms vartojimo sutarčių rūšims reglamentuoti (CK 6.350, 6.504, 6.672 straipsniai). Vartotojo sąvoka detalizuojama Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje, kurioje nustatyta, kad vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti. Remiantis šiuo teisiniu reglamentavimu, vartotojo sąvoka nacionalinėje teisėje apima fizinį asmenį, esantį tiek ikisutartiniuose, tiek organizaciniuose, taip pat pagrindiniuose ar papildomuose sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad CK 1.39 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog vartotojas yra fizinis asmuo, kuris sudaro sutartį su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Taigi įstatyme išskirtas vartotojas kaip fizinis asmuo. Tačiau vien šio požymio nepakanka fizinio asmens, kaip vartotojo, teisių gynimo būdams ir apimčiai nustatyti bei taikyti. Pagal nurodytą įstatymo normą būtina nustatyti, kuriais tikslais vartojamos prekės ar paslaugos. Jeigu fizinis asmuo prekes ar paslaugas vartoja verslo ar profesijos tikslais, tokiu atveju jo teisės negali būti ginamos kaip vartotojo. Fizinio asmens, kaip vartotojo, teisės ginamos tada, kai jis prekes ar paslaugas vartoja asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Taigi tik tada, kai vartotojas yra fizinis asmuo ir prekes ar paslaugas vartoja asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti, jo teisės ir teisėti interesai ginami kaip silpnesniosios sutarties šalies (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008*).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK normose, skirtose energijos pirkimo-pardavimo sutartims reguliuoti, vartotojo sąvoka netapati vartotojo sąvokai vartojimo sutarties (CK 1.39 straipsnis) prasme. CK 6.383 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pagal energijos (ar energijos išteklių) pirkimo-pardavimo sutartį energijos tiekimo įmonė įsipareigoja patiekti abonentui (vartotojui) per prijungtą energijos tiekimo tinklą sutartyje numatytos rūšies energijos kiekį, o abonentas (vartotojas) įsipareigoja už patiektą energiją sumokėti ir laikytis sutartyje numatyto jos vartojimo režimo, užtikrinti jam priklausančių energijos tiekimo tinklų eksploataavimo saugumą bei naudojamų prietaisų ir įrenginių tvarkingumą. Vartotojo sąvoką įstatymų leidėjas šiuo atveju vartoja vienai iš energijos pirkimo-pardavimo sutarties šalių pavadinti, ši sąvoka apima tiek fizinius, tiek juridinius asmenis. Atitinkamai CK 6.383 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad kai energijos pirkimo-pardavimo sutartis yra vartojimo sutartis, t. y. abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams (vartotojas), energijos pirkimo-pardavimo sutarčiai *mutatis mutandis* taikomas šio kodekso 6.188 straipsnis ir kiti šio kodekso straipsniai, nustatantys vartojimo pirkimo-pardavimo sutarčių ypatumus. Taigi *tik* tuo atveju, kai energijos pirkimo-pardavimo sutarties šalis – abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams, jis yra vartotojas vartotojų teisės prasme ir turi gauti įstatymine vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsaugą.

Individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo (CK 2.33 straipsnio 1 dalis, 2.50 straipsnio 4 dalis, Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo 2 straipsnis), individuali įmonė ir jos savininkas yra atskiri teisinių santykių subjektai. Individuali įmonė, būdama juridinis asmuo, negali būti laikoma vartotoju, o individualios įmonės sudaryta prekių ar paslaugų įsigijimo sutartis nėra vartojimo sutartis.

Ūkininkas yra fizinis asmuo, kuris vienas arba su partneriais verčiasi žemės ūkio veikla ir miškininkyste, o jo ūkis įregistruotas Ūkininkų ūkių registre (Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymo 2 straipsnio 2 dalis). Tuo atveju, kai ūkininkas sudaro prekių ar paslaugų įsigijimo sutartį, jos kvalifikavimui būtina nustatyti, kokių tikslų prekės ar paslaugos yra įsigytos – ūkinei veiklai ar asmeniniams poreikiams tenkinti. Jeigu ūkininkas įsigyja prekes ar paslaugas su jo vykdoma veikla susijusiu tikslu, jis negali būti laikomas vartotoju. Atitinkamai – jeigu ūkininkas įsigyja prekes ar paslaugas savo asmeniniams ar šeimos poreikiams tenkinti, jis yra vartotojas ir turi gauti atitinkamą teisinę apsaugą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose, kylančiose iš vartojimo teisinių santykių, pripažįstama, kad vartotojas yra fizinis asmuo, kuris įsigyja prekes ar paslaugas savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti, o ne verslui ar profesinei veiklai. Vertindamas fizinio asmens, įregistravusio ūkininko ūkį, ir verslo įmonės sudarytą durpių substrato pirkimo sutartį, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ūkininko nepripažino vartotoju, konstatavęs, kad ūkininkas durpių substratą pirkė ne asmeniniam vartojimui, o savo verslo – daržovių ir gėlių auginimo – tikslais, todėl jis laikytinas verslininku, o jo sudaryta sutartis nėra vartojimo sutartis (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2005*).

Konstatavęs, kad preliminariąją buto pirkimo-pardavimo sutartį sudarė individuali įmonė, t. y. juridinis asmuo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šios sutarties nepripažino būsimo buto pirkimo-pardavimo sutartimi (CK 6.401 straipsnio 1 dalis) bei vartojimo sutartimi (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2008*).

Kartu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad ta aplinkybė, jog sutartis formaliai buvo sudaryta su juridiniu asmeniu, tam tikrais atvejais neturi būti sureikšminama. Sprendžiant klausimus, susijusius su butų, esančių daugiabučiuose namuose, savininkų, kaip galutinių vartotojų, aprūpinimo energija ir vandeniu klausimus, vartotoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuris faktiškai naudojasi perkama preke savo namų ūkio reikmėms ir už ją sumoka, t. y. yra galutinis prekių ir paslaugų vartotojas. Aplinkybė, kad tam tikrais atvejais sutartį pasirašo ne

pats fizinis asmuo, o jam atstovaujantis specialaus teismo juridinis asmuo, pavyzdžiui, daugiabučio namo savininkų bendrija, nėra pagrindas nelaikyti sutarties vartojimo sutartimi (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003; 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2004; 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*).

III. Verslininkas kaip vartojimo sutarties šalis

Jau buvo minėta, kad, kvalifikuojant šalių sudarytą sandorį vartojimo sutartimi, visų pirma būtina identifikuoti konkretaus sutartinio teisinio santykio subjektus (*vartojimo sutarties šalys visais atvejais yra vartotojas ir verslininkas*). Vartojimo sutarties subjektinės sudėties reikšmingumas lemia būtinybę identifikuoti ne tik vartotoją, bet ir kitą vartojimo sutarties šalį – prekių ar paslaugų pardavėją (tiekėją). Teisės aktuose nėra įtvirtintos vienodos sąvokos, skirtos kitai (priešingai vartotojui) vartojimo sutarties šaliai, apibrėžti. Apibendrinamoji *verslininko* sąvoka, suformuluota teisės doktrinoje, yra vartojama ir praktikoje. Verslininkas, skirtingai nei vartotojas, gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, užsiimantis verslo ar profesine veikla. Europos Sąjungos direktyvose, priimtose vartotojų teisių apsaugos srityje, verslininkas įvardijamas kaip pardavėjas, tiekėjas, prekiautojas, prekybininkas, kreditorius, kelionės organizatorius. Verslininko, kaip ir vartotojo, sąvoka Europos Sąjungos teisės aktuose aiškina savarankiškai, nepriklausomai nuo nacionalinės teisės (autonominis Europos Sąjungos teisės aiškinimas). Toliau pateikiami direktyvose įtvirtinti vartojimo sutarties šalies, esančios pasiūlos pusėje, požymiai, pagal kuriuos identifikuojamas verslininkas, taip pat pagal išskirtus bendruosius požymius subendrintos verslininko sąvokos apibrėžtys, įtvirtintos direktyvose.

Pardavėjas – tai fizinis ar juridinis asmuo, kuris konkrečiame sandoryje vykdo savo komercinę ar profesinę veiklą (1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, 2 straipsnis; 1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, 2 straipsnis).

Kreditorius – tai fizinis arba juridinis asmuo, kurio darbas, verslas arba profesija yra teikti kreditus, arba tokių asmenų grupė (1986 m. gruodžio 22 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo su vėlesniais pakeitimais, 1 straipsnis).

Pardavėjas ar tiekėjas – bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu, ar tai būtų viešoji ar privati nuosavybė (1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse 2 straipsnis; 1997 m. gegužės 20 d. Tarybos direktyvos 1997/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, 2 straipsnis; 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičiančios Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB 2 straipsnis; 1999 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl tam tikrų vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų aspektų 1999/44/EB 1 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad oficialiajame Nesąžiningų sąlygų direktyvos tekste lietuvių kalba (*OL L 095, 21/04/1993 p. 0029 - 0034*) neteisingai apibrėžiamas „Pardavėjas ar tiekėjas – asmuo, kuris veikia **ne savo** verslo, prekybos ar profesijos tikslais.“ Atitinkamai tekstuose užsienio kalbomis „pardavėjas ar tiekėjas“ apibrėžiamas kaip asmuo, kuris veikia **savo** verslo, prekybos ar profesijos tikslais. Iliustracijai pateikiamos oficialiosios sąvokų apibrėžtys anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis: 'seller or supplier': is person who is acting for purposes relating to his trade, business or profession; «professionnel»: toute personne qui agit dans le cadre de son activité professionnelle; Gewerbetreibender: eine Person, die im Rahmen ihrer gewerblichen oder beruflichen Tätigkeit handelt.

Prekiautojas – tai bet koks *fizinis ar juridinis asmuo*, parduodantis arba siūlantis parduoti *jo verslo ar profesinės veiklos* prekes (1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1998/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas, 2 straipsnis).

Prekybininkas – bet kuris *fizinis arba juridinis asmuo*, kuris komercinėje veikloje, kuriai taikoma ši direktyva, *veikia*, siekdamas tikslų, susijusių su *jo prekyba, verslu, amatu arba profesija*, ar bet kuris asmuo, veikiantis prekybininko vardu arba jo naudai (2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančios Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 2 straipsnis).

Nacionalinėje teisėje verslas suprantamas kaip juridinio ar fizinio asmens veikla, kuriai naudojami ekonominiai ištekliai, kuria siekiama gauti pajamų bei pelno ir už kurią šis asmuo atsako savo turtu (Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 4 dalis). *Verslininko, kaip fizinio asmens*, samprata įtvirtinta CK 2.4 straipsnio 2 dalyje nustatant, kad verslininkas – tai fizinis asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine–komercine veikla. Kai kuriose CK normose verslininko sąvoka vartojama kaip *juridinio asmens ar įmonės sąvokos analogas* (CK 6.161 straipsnis, 6.185 straipsnio 3 dalis ir kt.).

Kitai (ne vartotojui) vartojimo sutarties šaliai apibrėžti nacionalinėje teisėje taip pat vartojamos prekių ar paslaugų pardavėjo (tiekėjo) sąvokos (CK 1.39 straipsnio 1 dalis). *Pardavėjas* vartojimo sutartyje yra asmuo, kuris verčiasi prekyba ir, *vykdydamas savo verslą*, siūlo ir parduoda prekes vartotojams (Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 5 dalis). *Paslaugų teikėjas* vartojimo sutartyje yra asmuo, kuris, *vykdydamas savo verslą*, siūlo ir atlygintinai suteikia paslaugas vartotojams (Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 8 dalis).

Analogiškos kitos vartojimo sutarties šalies (verslininko) sąvokų apibrėžtys pateikiamos CK normose, skirtose atskiroms vartojimo sutartims reglamentuoti.

Pardavėjas yra vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties šalis ir apibrėžiamas kaip asmuo, kuris *verčiasi prekyba*, arba jo atstovas (CK 6.350 straipsnio 1 dalis).

Nuomotojas yra vartojimo nuomos sutarties šalis, kuri įvardijama kaip asmuo, kurio *nuolatinis verslas* – daiktų nuoma (CK 6.504 straipsnio 1 dalis).

Atitinkamai *rangovas* vartojimo rangos sutartyje apibrėžiamas kaip asmuo, kuris *verčiasi tam tikru verslu* ir įsipareigoja atlikti tam tikrą darbą (CK 6.672 straipsnio 1 dalis).

Taigi nacionalinės teisės aktų normose nustatytas vienas bendrasis požymis, kurio pakanka, kad asmuo, esantis pirkimo–pardavimo ar paslaugų tiekimo santykiuose su vartotoju, būtų laikomas verslininku – jis turi veikti verslo tikslais. Verslininku vartojimo sutartyje gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, atitinkantis verslo tikslais vykdomos veiklos požymį.

Verslui, kaip specifinei asmens veiklai, apibūdinti nacionalinės teisės aktuose gali būti vartojamos ekonominės, ūkinės–komercinės, individualios veiklos sąvokos. Pažymėtina, kad vartojimo sutarties kvalifikavimo aspektu šių sąvokų reikšmė yra analogiška, t. y. konstatavus, kad asmuo užsiima ekonomine, ūkine–komercine, individualia veikla ar verslu ir ši veikla atitinka tris esminius požymius: yra tęstinė (nuolatinė), savarankiška, ja siekiama ekonominės naudos, – prekių pardavėjas ar paslaugų teikėjas vartojimo sutartyje pripažintinas verslininku (CK 1.39 straipsnis).

Ekonominė veikla – veikla (įskaitant gamybą, prekybą, paslaugų teikimą, žemės ūkio veiklą, žuvininkystę, kasybą, profesinę veiklą, naudojimąsi turto ir (arba) turtinių teisių turėjimu), kurią vykdant siekiama gauti bet kokių pajamų (neatsižvelgiant į tai, ar ją vykdant siekiama gauti pelno). Atitinkamai ekonomine veikla nelaikoma darbo veikla, valstybės ir savivaldybių veikla (net jeigu

už valstybės ir savivaldybių veiklą mokami mokesčiai ar rinkliavos) (Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 2 straipsnio 6 dalis).

ETT praktikoje ekonominės veiklos sąvoka aiškinama plačiai: bet kokia veikla, susijusi su prekių ir paslaugų siūlymu konkrečioje rinkoje, yra laikytina *ekonominė veikla* (2000 m. rugsėjo 12 d. Sprendimas *Pavlov ir kt.*, C-180/98-C-184/98, Rink. p. I-6451, 75 punktas). Vertinant, ar konkreti veikla patenka į ekonominės veiklos sąvokos taikymo srities apimtį, ši veikla vertinama *per se*, neatsižvelgiant į jos tikslus ar rezultatus (2007 m. birželio 26 d. Sprendimas *T-Mobile Austria ir kt.*, C-284/04, Rink. p. I-5189, 35 punktas).

Individuali veikla suprantama kaip fizinio asmens vykdoma ūkinė–komercinė veikla, kuri Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje apibrėžiama kaip savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį: 1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą; 2) savarankiška kūryba, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą; 3) savarankiška sporto veikla; 4) savarankiška atlikėjo veikla.

Sistemiškai vertinant nurodytas įstatymines nuostatas, darytina išvada, kad nacionalinėje teisėje įvardijant vartojimo sutarties šalį – verslininką – vartojamas verslo (vertimosi tam tikra veikla) terminas apima ir savarankišką profesinę veiklą. Profesinė veikla – tai teikimas tam tikrų profesinių paslaugų, kurias turi teisę teikti tik specialų išsimokslinimą ir kvalifikaciją turintys asmenys.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinta, kad fizinių asmenų (sutuoktinių) tęstinai vykdoma butų statyba ir pardavimas yra verslas. Tokia išvada buvo padaryta, atsižvelgiant į tai, kad buvo įsigytas didelio ploto gyvenamasis namas, kuriame įrengtus atskirus butus sutuoktiniai pardavinėjo skirtingiems asmenims, o iš preliminarinių sutarčių gautas pradinis įmokas naudojo namo tolesnei statybai finansuoti. Šiuo pagrindu teismas ginčo buto pirkėją traktavo kaip vartotoją – silpnesniąją vartojimo sutarties šalį, o pardavėją vartojimo sutarties prasme laikė verslininku (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-366/2008*).

Pažymėtina, kad prekių ar paslaugų pardavėju gali būti pripažintas ir viešasis juridinis asmuo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinta, kad nors Vilniaus miesto savivaldybė yra viešasis juridinis asmuo (CK 2.34 straipsnio 2 dalis), tačiau, komerciniais tikslais sudarydama nuomos sutartį, ji veikė kaip verslininkė (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132/2008*).

Teisės aktuose gali būti nustatyti specialūs reikalavimai, tokie kaip registracija, verslo liudijimo gavimas ir kita, kuriuos įvykdęs fizinis asmuo įgyja teisę verstis ūkine-komercine veikla. Asmuo, nesilaikęs šių reikalavimų, bet faktiškai vertėsis ūkine-komercine veikla (t. y. vertėsis ja neteisėtai), santykyje su vartotoju turi būti laikomas verslininku ir negali remtis tuo, kad formaliai nebuvo verslininkas. Tai, kad verslininkas nedeklaravo teikiamų paslaugų, negali apsunkinti silpnesniosios sutarties šalies padėties. Teismo praktikoje, sprendžiant ieškovo pareikšto ieškinio dėl nuostolių atlyginimo, iš atsakovo automobilių saugojimo aikštelės pavogus ieškovo automobilį, pagrįstumo klausimą, konstatuota, kad nors atsakovo įstatuose saugojimo paslaugų teikimo nenurodyta, tačiau, nustatant šalių santykių pobūdį, reikia atsižvelgti į visas aplinkybes, nesusijusias su oficialiu teikiamų paslaugų įforminimu (teikiamų paslaugų deklaravimu įstatuose, reklama, rašytinių sutarčių sudarymu, automobilių apskaitos vedimu ir pan.). Aplinkybė, kad verslininkas nevykdė pareigos deklaruoti teikiamas paslaugas, negali tapti pagrindu teigti, kad įmonė saugojimo paslaugų neteikė, o paslaugų vartotojas pats buvo neapdairus ir turėjo pasidomėti įmonės veikla.

Be to, paslaugos tiekėjas yra verslininkas, todėl įrodinėjimo našta negali būti perkeliama silpnesniajai šio santykio šaliai – vartotojui (automobilio savininkui) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-634/2006*).

IV. Vartotojų gynimas nuo nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse

Sąžiningumas yra vienas pamatinių šiuolaikinės teisės principų. Bendruoju sąžiningumo reikalavimu grindžiami visi civilinės teisės pošakiai ir institutai, tarp jų – ir sutarčių teisė. Sąžiningumo principas ypač aktualus vartojimo sutartiniuose santykiuose. Vartotojas, būdamas silpnesnioji sutarties šalis, dėl informacijos, patirties, specialių žinių stokos ir panašių aplinkybių turi ribotas galimybes, sudarydamas sutartį, tinkamai įgyvendinti savo interesų apsaugą ir daryti įtaką sutarties sąlygų turiniui, dažnai jis gali tik rinktis arba pasirašyti jam siūlomą sutartį, arba jos atsisakyti. Atitinkamai verslininkas per sutarties sąlygas įgyja nepateisinamą pranašumą prieš vartotoją. Dėl šių priežasčių teisingai sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrai vartojimo sutartyse užtikrinti yra reikalingas specialus, tik vartojimo sutartims taikomas įstatyminis reguliavimas.

Europos Sąjungos vartotojų teisėje sąžiningumo koncepcija suformuota priėmus 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (toliau – Nesąžiningų sąlygų direktyva arba Direktyva). Vienas pagrindinių šios Direktyvos tikslų – nustatyti bendrąjį sąžiningumo standartą Europos Sąjungoje ir harmonizuoti nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse kontrolės institutą. Direktyvos preambulėje *inter alia* pabrėžiama valstybių narių pareiga užtikrinti, kad pardavėjo ar tiekėjo su vartotojais sudaromose sutartyse nebūtų naudojamos nesąžiningos sąlygos, o, jeigu vis dėlto tokių sąlygų yra, kad jos vartotojui nebūtų privalomos. Direktyvos preambulės 18 pastraipoje atskleistas sąžiningumo vartojimo sutartyse kontrolės turinys: būtinybė įvertinti kolektyvinius vartotojų ir įvairius susijusius interesus; reikalavimas, vertinant sutarčių sąlygas, atsižvelgti į šalių derybinių pozicijų tvirtumą, į tai, ar vartotojas turėjo paskatų sutikti su sąlyga ir ar prekės arba paslaugos buvo parduotos arba suteiktos pagal specialų vartotojo užsakymą; pardavėjo ar tiekėjo sąžiningo elgesio kriterijus – ar jis dorai ir teisingai veikia kitos šalies, į kurios teisėtus interesus jis turi atsižvelgti, atžvilgiu; išvardytų kriterijų pagrindu Direktyvos 3 straipsnyje suformuluota nesąžiningos sutarties sąlygos sąvokos apibrėžtis. Nesąžiningų sąlygų direktyva Lietuvos teisėje įgyvendinta jos nuostatas perkeliant į CK 6.188 straipsnį „Vartojimo sutarčių sąlygų ypatumai“. Tai lemia būtinybę nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų instituto normas aiškinti ir taikyti Direktyvos nuostatų kontekste bei atsižvelgiant į šias nuostatas aiškinančius ETT sprendimus.

Sąžiningumo principas nacionalinėje civilinėje teisėje įtvirtintas CK 1.5 straipsnyje kaip bendrasis civilinių teisių santykių dalyvių elgesio reikalavimas, taip pat kriterijus, kuriuo privalo vadovautis teismai aiškindami ir taikydami įstatymus bei vykdydami teisingumą. Sąžiningumo reikalavimo svarba akcentuojama ir konkrečiuose CK straipsniuose, reglamentuojančiuose sutartinius teisinius santykius: CK 6.4 straipsnyje (prievolės šalių pareiga elgtis sąžiningai), CK 6.38 straipsnio 1 dalyje (reikalavimas prievolės vykdyti sąžiningai), CK 6.58 straipsnio 7 dalyje (reikalavimas prievolės vykdymo sustabdymu naudotis sąžiningai), CK 6.158 straipsnyje (sutarties šalių pareiga elgtis sąžiningai), CK 6.163 straipsnyje (sutarties šalių pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose) ir kt.

CK 6.188 straipsnis, nustatantis nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse draudimą ir sąžiningumo kontrolę, ir yra specialioji, tik vartojimo sutartims taikoma norma, CK nuostatų, įtvirtinančių bendruosius sąžiningumo reikalavimus, atžvilgiu. Šiame straipsnyje nustatyto nesąžiningų sąlygų kontrolės instituto paskirtis – atkurti sutarties šalių derybinę pusiausvyrą ir užtikrinti sutarčių laisvės principo įgyvendinimą, taip apsaugant vartotoją. *Tais atvejais, kai ginčo šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių, byla nagrinėjantis teismas sutarties sąlygas ex officio turi įvertinti pagal CK 6.188 straipsnyje įtvirtintus sąžiningumo kriterijus, nepriklausomai nuo to, kokius reikalavimus reiškia šalys.*

Bendroji nesąžiningos vartojimo sutarties sąlygos samprata suformuluota Direktyvos 3 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad *sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai*. Iš esmės analogiška sąvokos apibrėžtis yra įtvirtinta CK 6.188 straipsnio 1 ir 2 dalyse, kuriose nustatyta, kad *negaliojančiomis gali būti pripažintos sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus*. Taigi šio įstatymo prasme nesąžininga gali būti pripažinta individualiai neaptarta vartojimo sutarties sąlyga, atitinkanti du vienas kitą papildančius kriterijus: pirma, prieštaraujanti bendriesiems sąžiningumo reikalavimams, antra, tuo iš esmės pažeidžianti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai. Pavyzdiniai esminio šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimo vartotojo nenaudai požymiai pateikiami CK 6.188 straipsnio 2 dalyje nustatyta nesąžiningų sąlygų sąrašė, kuris pagal savo esmę vertintinas kaip trečiasis, santykinis, sutarties sąlygų sąžiningumo kriterijus.

Sąžiningumo sąvokos turinys teisės normose neapibrėžtas, jis atskleidžiamas teismų praktikoje. Sąžiningumo principo taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių. Sąžiningumas (*bona fides*) teismų praktikoje vertinamas kartu taikant du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyviaja prasme sąžiningumas reiškia reikalavimą elgtis protingai, rūpestingai, teisingai, laikantis *bonus pater familias* elgesio standarto. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas vertinamas per asmens vidinį santykį su realybe, psichikos būseną konkrečioje situacijoje. Pagal bendrąją civilinės teisės taisyklę sąžiningumas yra preziumuojamas, t. y. asmuo laikomas sąžiningu tol, kol jo nesąžiningumas neįrodytas. Įstatyme nustatytos ir sąžiningumo prezumpcijos išimtys – nesąžiningumo prezumpcijos, t. y. aplinkybės, kurioms esant daroma prielaida, kad asmuo yra nesąžiningas. Tokio teisinio reguliavimo pavyzdys yra CK 6.67 straipsnis, kuriame įtvirtintos sandorio šalių nesąžiningumo prezumpcijos. CK 6.188 straipsnio 2 dalyje pateikiamas nesąžiningomis laikomų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas pagal savo teisinę prigimtį taip pat yra nesąžiningumo prezumpcijų rinkinys.

Vienas vartojimo sutarties sąlygų atitiktis bendriesiems sąžiningumo kriterijams aspektų yra vertinimas, ar jos yra skaidrios, t. y. ar sutarties sąlygos yra aiškios ir suprantamos vartotojui, ir ar verslininkas pateikė vartotojui visą sutarčiai sudaryti reikšmingą informaciją. Neskaidrios sutarties sąlygos negali būti laikomos sąžiningomis, nes vartotojas, kuris nesupranta sutarties sąlygų ar neturi visos apsispręsti reikšmingos informacijos, negali priimti tinkamo sprendimo. Reikalavimas, kad vartojimo sutarčių sąlygos būtų rašomos aiškia, suprantama kalba ir vartotojui faktiškai būtų suteikiama galimybė išnagrinėti visas sąlygas, įtvirtintas Nesąžiningų sąlygų direktyvos preambulėje (preambulės 22 pastraipa), ši norma yra įgyvendinta nacionalinėje teisėje 2008 m. gruodžio 16 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-65 CK 6.188 straipsnį papildant nauja 6 dalimi ir joje nustatant, kad bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai.

CK skaidrumo principas, nevartojant skaidrumo, kaip tokio, sąvokos, įtvirtintas ir kitose normose. Bendrojo pobūdžio sutarties šalių pareiga atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminę reikšmę sutarčiai sudaryti, įtvirtinta CK 6.163 straipsnio 4 dalyje; atitinkamai pardavėjo, rangovo, paslaugų teikėjo pareiga suteikti informaciją vartotojui įtvirtinta reglamentuojant atskiras vartojimo sutartis: vartojimo pirkimą-pardavimą (CK 6.353 straipsnis), vartojimo rangą (CK 6.674 straipsnis), atlygintinių paslaugų teikimą (CK 6.719 straipsnis) ir t. t. CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, 6.188 straipsnio 6 dalyjenustatyta reikalavimo aiškiai ir suprantamai formuluoti sutarties sąlygas pažeidimo pasekmė – neaiškios sutarties sąlygos aiškinimas ją pasiūliusios šalies nenaudai, vartotojo ar prisijungusios šalies naudai; CK 6.188 straipsnio 5 dalyje nustatyta nesąžiningumo kontrolės išimtis dėl sutarties dalyko bei kainą nustatančių sutarties sąlygų, kartu nustatant, kad ši išimtis gali būti taikoma tik tuo atveju, kai tokios sąlygos išreikštos aiškiai ir suprantamai. Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 5 straipsnyje nustatyta verslininko pareiga suteikti vartotojams informaciją apie prekes ir paslaugas. Poįstatyminiame teisės akte – Bendrosiose paslaugų teikimo taisyklėse, patvirtintose 2000 m. gruodžio 29 d. ūkio ministro įsakymu Nr. 445, tiesiogiai

nustatytas reikalavimas, kad sutarčių, sudarytų rašytine forma, sąlygos turi būti išreikštos aiškiai ir suprantamai (Taisyklių 5 punktas).

Aiškumo reikalavimas reiškia, kad sutarčių sąlygos turi būti parengtos suprantamai, nedviprasmiškai, aiškiai ir tiksliai. Suprantamumo reikalavimas reiškia, kad sutarčių sąlygos turi būti tokios, kad vartotojas gebėtų suprasti jų tikrąją prasmę.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinimai, reikšmingi sutarčių sąlygų skaidrumui vertinti, yra suformuluoti daugiausia sprendžiant iš draudimo sutarčių kilusius ginčus. Draudimo sutartys ne visais atvejais yra vartojimo sutartys, tačiau šiose bylose suformuota Teismo praktika yra aktuali visais atvejais, kai reikia vertinti, ar sutarties sąlygos yra aiškios ir suprantamos vartotojui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje akcentuota, kad draudikas privalo užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą ir jų suderinamumą, jo pateiktos sąvokos turi būti kiek įmanoma aiškiau atskleistos, konkretizuotos, o įtrauktos į sudarytą sutartį, jos tampa sudėtine sutarties dalimi. Jeigu sutarties sąlygos vis dėlto suformuluojamos neaiškiai, teismas, sprenddamas šalių ginčą dėl sutarties sąlygų vykdymo, jas aiškina, vadovaudamasis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, o, esant abejonių, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-152/2007; 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-45/2008*).

Sutarties sąlygų aiškumas ir suprantamumas turi būti vertinamas pagal konkrečias bylos aplinkybes, apibūdinančias vartotojo sugebėjimus suprasti tikrąją sutarties sąlygų turinį bei atsižvelgiant į vidutiniškai gerai informuoto, protingai atidus ir apdairus vartotojo suvokimo standartą.

„Vidutinis vartotojas“ realiai neegzistuoja. Tai – hipotetinė sąvoka, kurios samprata suformuluota ETT bylose dėl klaidinančios reklamos ir plėtojama nacionalinių teismų praktikoje. „Vidutinis vartotojas“ bendrąja prasme reiškia protingai gerai informuotą, protingai atidų ir apdairų vartotoją (ETT 2003 m. balandžio 8 d. Sprendimas *Pippig Augenoptik C-44/01*, Rink. p. I-3095, 55 punktas, 2001 m. spalio 25 d. Sprendimas *Toshiba Europe C-112/99*, Rink. p. I-7945, 52 punktas, 1998 m. liepos 16 d. Sprendimas *Gut Springenheide ir Tusky C-210/96*, Rink. p. I-4657, 31, 37 punktai ir kt.).

Teisės aktuose „vidutinio vartotojo“ sąvoka pirmą kartą įtvirtinta 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančioje Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004. Direktyvos preambulės 18 pastraipoje konstatuota, kad ši direktyva, remdamasi proporcingumo principu ir siekdama efektyviai įgyvendinti joje numatytas nuostatas, pagal Teisingumo Teismo aiškinimą naudoja vidutinį vartotoją, kuris yra gana gerai informuotas ir gana atidus bei apdairus, kaip standartą, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius bei kalbinius veiksnius, bet numato nuostatas, kuriomis siekiama užkirsti kelią vartotojų, kurių savybės daro juos ypač pažeidžiamus dėl nesąžiningos komercinės veiklos, išnaudojimui. Ši direktyva nacionalinėje teisėje įgyvendinta priėmus Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymą. Šiame įstatyme įtvirtinta vidutinio vartotojo sąvokos apibrėžtis, pagal kurią vidutinis vartotojas – tai vartotojas, kuris yra pakankamai informuotas, protingai atidus ir apdairus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius (Įstatymo 2 straipsnio 13 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, vertinant sutarties sąlygų atitiktį skaidrumo principo reikalavimams, konstatuota, kad ar sutarties sąlygos turinys ir formuluotė išdėstyti aiškiai, turi būti sprendžiama pagal tai, ar esminės nuostatos išdėstytos suprantamai normalių gebėjimų asmeniui, ar daug nuostatų apima sąlyga, ar kiekviena iš jų detalčiai aptarta. Gali turėti reikšmės tai, kiek situacijų aptariama konkrečioje sąlygoje, kuo viena aptariama situacija skiriasi nuo kitos, ar

nurodomos kiekvienos situacijos pasekmės ir kt. Analizuojant išraiškos būdą gali turėti reikšmės tai, ar sąlygos nuostata tiesiogiai suformuluota ir išreikšta taisyklėse ar ne (pavyzdžiui, ji spėjama ar išvestinė iš kitų sąlygų arba išvada apie jos turinį gali būti daroma tik po kelių sąlygų analizės), ar reikšmingos nuostatos pateikiamos nuosekliai vienoje taisyklių dalyje, ar keliose vietose ir dėl to apsunkina susipažinimą ir tinkamą turinio suvokimą, ar nuostata išreikšta valstybine kalba, ar tokiu pat šriftu kaip ir kitos taisyklių sąlygos ir kt. (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689/2006*). Kilus abejonių dėl vartojimo sutarties sąlygos turinio aiškinimo, vadovujamasi CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, 6.188 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta palankiausio vartotojo atžvilgiu sutarties sąlygos aiškinimo (*contra proferentem*) taisykle.

Pagal CK 6.188 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą bendrąjį sąžiningumo kontrolės kriterijų individualiai neaptartos vartojimo sutarčių sąlygos laikomos nesąžiningomis, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus. Pažymėtina, kad pagal CK 6.188 straipsnio nuostatas vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyrą nesąžiningų sąlygų aspektu vertinama tik vartotojo teisių požiūriu (sutarčių sąlygų atitiktis verslininko teisėms ir teisėtiems interesams šio instituto pagrindu nevertinamas). Esminis vartotojo teisių ir interesų pažeidimas – vertinamasis požymis. Ar vartojimo sutarties sąlyga iš esmės pažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai, teismas turi spręsti kiekvienu konkrečiu atveju vertindamas faktines bylos aplinkybes bei atsižvelgdamas į orientacinius požymius, nustatytus CK 6.188 straipsnio 2 dalyje. Aštuoniolika nesąžiningomis laikytinų vartojimo sutarčių sąlygų nurodyta CK 6.188 straipsnio 2 dalyje. Tai pavyzdinis (orientacinis/indikacinis) nesąžiningų sutarčių sąlygų katalogas, kurio nuostatos turi *specialiųjų, santykinių sąžiningumo vertinimo kriterijų* reikšmę. Šiame sąraše įtvirtintos sutarčių sąlygos, kurias įstatymas preziumuoja nesąžiningomis vartotojams, tačiau įvertinus konkrečias faktines aplinkybes ši prezumpcija gali būti paneigta. Pareiga paneigti nesąžiningumo prezumpciją tenka priešingai ginčo (vartojimo sutarties) šaliai – verslininkui.

Nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas į CK 6.188 straipsnį perkeltas iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos priedo ir savo turiniu yra jam beveik identiškas. Nesąžiningų sąlygų sąraše nurodytose sutarčių sąlygose įtvirtinti nesąžiningumo požymiai: vartotojo sutartinių ir įstatyminių teisių ribojimas ar panaikinimas, vartotojo teisių į teisminę gynybą ribojimas, neproporcingos vartotojo atsakomybės nustatymas, vienašališku sutartinių teisių suteikimas verslininkui, kai vartotojui tokios teisės nesuteikiamos, verslininko civilinės atsakomybės ribojimas ir pan.

CK 6.188 straipsnio 2 dalyje nustatytas nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas nėra baigtinis, nes teismui suteikiama teisė pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka CK 6.188 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytus kriterijus (CK 6.188 straipsnio 3 dalis). Dėl indikacinio nesąžiningų sąlygų sąrašo pobūdžio yra pasisakęs ETT byloje Komisija prieš Švediją. ETT išaiškino, kad Direktyvoje įtvirtintas nesąžiningų sąlygų sąrašas yra indikacinio pobūdžio (nebaigtinis) ir jame esančios sąlygos nebūtinai turi būti pripažintos nesąžiningomis. Sąlyga, esanti šiame sąraše, neprivalo visais atvejais būti pripažinta nesąžininga ir, priešingai, o sąlyga, kurios nėra minėtame sąraše, gali vis dėlto būti pripažinta nesąžininga. Nacionalinis teismas turi nustatyti, ar konkreči sąlyga yra nesąžininga, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir Direktyvoje nustatytus kriterijus (2000 m. gegužės 7 d. Sprendimas, C-478/99, Rink. p. I-4147, 20 punktas). Vadovaujantis šiuo ETT išaiškinimu, nacionalinis teismas neprivalo sąlygos pripažinti nesąžininga vien dėl to, kad ji įtvirtinta nesąžiningų sąlygų sąraše, išskyrus atvejus, kai nacionalinė teisė griežčiau reglamentuoja vartotojų teisių apsaugą šioje srityje.

Pagal civilinių teisinių santykių dalyvių interesų derinimo ir pusiausvyros principą vieno asmens teisė negali būti ginama ignoruojant ar paminant kito asmens teisėtą interesą. Teismas, vykdydamas teisingumą, privalo siekti šalių teisių ir teisėtų interesų protingos pusiausvyros ir, atsižvelgdamas tiek į teisės ir teisės principų, tiek į moralės reikalavimus, ginti tą šalį, kurios teisės ir teisėti interesai turi prioritetą. Nesąžiningų sutarties sąlygų institutas negali būti taikomas nesąžiningam vartotojui ginti, vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyrą turi būti teisinga ir verslininkui. CK 1.137 straipsnyje įtvirtintas civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio dispozityvumo principas –

laisvė savo nuožiūra naudotis civilinėmis teisėmis, tarp jų ir teise į gynybą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad ginčą nagrinėjantis teismas, įvertindamas vieno ar kito vartotojo teisių gynimo būdo pasirinkimo pagrįstumą, turi atsižvelgti į konkrečias teisiškai reikšmingas aplinkybes ir siekti civilinių teisinių santykių reguliavimui būdingo proporcingumo principo įgyvendinimo, kad vartotojo teisių gynimo būdas būtų proporcingas prievolių pažeidimo mastui ir nesukeltų pažeidimui neadekvačių teisinių pasekmių. Įvertinęs tai, kad vartotojas teisę nutraukti vartojimo rangos sutartį ir reikalavimą grąžinti sumokėtas sumas, be kitų pagrindų, grindė ir netinkama pagaminto daikto kokybe, ir tai yra įstatyme (CK 6.363 straipsnio 8 dalis) įtvirtintas vartotojo pasirinkimu taikytinas vartotojo pažeistų teisių gynimo būdas, teismas padarė išvadą, kad šio vartotojo pažeistų teisių gynimo būdo taikymas esant rangovo sutartinių įsipareigojimų pažeidimų daugumai atitinka proporcingumo principą, o rangovo žinioje liekančio gaminio, pagal bylos duomenis, neturinčio kokių nors specialių, nestandartiniams sprendiniams būdingų, vartojamųjų charakteristikų, panaudojimas įprastiniu būdu ir sąlygomis šalina didelių nuostolių verslininkui kilimo galimybę (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2008*).

CK 6.188 straipsnyje įtvirtinti sąžiningumo kriterijai gali būti taikomi tik individualiai neaptartoms vartojimo sutarčių sąlygoms (CK 6.188 straipsnio 2 dalis). Individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje (CK 6.188 straipsnio 4 dalis). Vertinant sutarties sąlygos sąžiningumą neturi būti apsiribojama vien tipinių (standartinių) sutarčių sąlygų kontrole, įstatyme vartojama sąvoka „individualiai neaptarta sutarties sąlyga“ yra platesnė nei „standartinė sutarties sąlyga“ ir apima visas sutarčių sąlygas, kurios buvo vienašališkai įtvirtintos, nesant tarp sutarties šalių tinkamų derybų, net jei jos panaudotos tik vienoje sutartyje. Taigi į CK 6.188 straipsnio reguliavimo apimtį patenka standartinės sutartys, standartinės sutarčių sąlygos, taip pat kitos sutarčių sąlygos, jeigu vartotojas neturėjo realių galimybių daryti įtakos jų turiniui ir jos nebuvo individualiai suderėtos. Tais atvejais, kai tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, nesąžiningumo nustatymo nuostatos taikomos kitoms tokios sutarties sąlygoms.

Pagal CK 6.188 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą specialią įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę pareiga įrodyti, kad tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, tenka pardavėjui ar paslaugų tiekėjui.

Standartinių (tipinių) vartojimo sutarčių atveju vartotojo derybinės galios ypač ribotos, tai lemia didesnę sutarties šalių interesų pusiausvyros pažeidimo ne vartotojo naudai tikimybę. Dėl šių priežasčių įstatyme (CK 6.188 straipsnio 4 dalyje) ypač akcentuojama standartinių (tipinių) sutarčių sąlygų vartojimo sutartyse sąžiningumo kontrolės būtinybė. Standartines sutarčių sąlygas reglamentuoja CK 6.185 straipsnis, kurio 1 ir 2 dalių normos vartojimo sutarčių atveju turi būti aiškinamos ir taikomos kartu su CK 6.188 straipsniu, kaip bendrosios ir specialiosios teisės normos.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas standartinių sutarčių sąlygų taikymą yra išaiškinęs daugiausia CK 6.185 straipsnio kontekste, šie išaiškinimai yra reikšmingi ir ginčiuose, kilusiuose iš vartojimo sutarčių. Pagal CK 6.185 straipsnio 1 dalį standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis, nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse. Standartinės sąlygos gali būti parengtos kaip atskiras dokumentas ir laikomos sutarties priedu, gali būti įtrauktos į sutartį kaip jos sudedamoji dalis ir kt. (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2006; 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-545/2007; 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2008*). Kai sutarčiai sudaryti yra naudojamos standartinės sutartys ar standartinės sutarčių sąlygos, jas naudojanti šalis privalo atskleisti informaciją, kad sutartis sudaroma pagal iš anksto parengtas standartines sutarties sąlygas ir sudaryti galimybę tinkamai kitai šaliai su šiomis sąlygomis susipažinti (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-1/2003; 2006 m. rugsėjo 25 d.*

nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2006; 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-545/2007; 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2008). Šios pareigos nevykdymo pasekmė – sutarties standartinės sąlygos, su kuria nebuvo sudaryta tinkama galimybė susipažinti, neprivalomumas prisijungusiai šaliai (CK 6.185 straipsnio 2 dalis). Kad kitai šaliai buvo suteikta galimybė susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis, gali būti pripažįstama tik tada, jeigu jos visos įtrauktos į rašytinės sutarties tekstą arba pateiktos kaip sutarties priedas atskirame dokumente, atsiųstos kitai šaliai iki sutarties pasirašymo arba pateiktos susipažinti sutarties pasirašymo metu (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2006; 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689/2006*).

Ar konkreti vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, teismas turi vertinti, atsižvelgdamas į įstatyme nustatytą kriterijų ir konkrečių bylos aplinkybių visumą. Sutarties sąlygos sąžiningumas vertinamas pagal visas jos sudarymo metu buvusias ir turėjusias įtakos sutarties sudarymui aplinkybes, sutartyje numatytų prekių ar paslaugų prigimtį, taip pat į visas kitas tos sutarties ar kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas (CK 6.188 straipsnio 5 dalis). Vertinant konkrečios sutarties sąlygos sąžiningumą, yra reikšmingi ir Nesąžiningų sąlygų direktyvos preambulėje įtvirtinti kriterijai: būtinybė įvertinti kolektyvinius vartotojų ir įvairius susijusius interesus; reikalavimas vertinant sutarčių sąlygas atsižvelgti į šalių derybinių pozicijų tvirtumą, į tai, ar vartotojas turėjo paskatų sutikti su sąlyga ir ar prekės arba paslaugos buvo parduotos arba suteiktos pagal specialų vartotojo užsakymą; pardavėjo ar tiekėjo sąžiningo elgesio kriterijų – ar jis dorai ir teisingai veikia kitos šalies, į kurios teisėtus interesus jis turi atsižvelgti, atžvilgiu. Toliau pateikiami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuluoti išaiškinimai vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolės klausimu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įvertinęs lifto paslaugų teikimo sutarties sąlygas, vienu iš pagrindų pripažinti sutarties sąlygas nesąžiningomis laikė aplinkybę, kad ieškovė (vartotoja) neturėjo tinkamos galimybės susipažinti su ginčijamos sutarties sąlygomis. Kartu įvertinęs tai, kad paslaugų tiekėjui buvo suteikta galimybė vienašališkai nustatinėti paslaugos kainą, o vartotojui nebuvo numatyta galimybės nutraukti paslaugų teikimo sutartį, Teismas konstatavo, kad tai yra pagrindas ginčijamą sutartį nutraukti (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-1/2003*).

Vartojimo elektros energijos pirkimo–pardavimo sutarčių sąlygos, nustatančios, kad sutartis gali būti nutraukta vienai šaliai pranešus apie tai prieš 30 dienų, ir įtvirtinančios elektros energijos tiekėjo teisę, tais atvejais, kai laiku nemokama už elektros energiją, nutraukti elektros energijos tiekimą praėjus dešimčiai dienų po raštinio įspėjimo, prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms (CK 6.188 straipsnio 2 dalies 6 punktas, CK 6.390 straipsnio 5 dalis), todėl tokios vartojimo sutarčių sąlygos teismų turėtų būti pripažįstamos niekinėmis *ex officio* (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*).

Elektros energijos tiekėjas, siekdamas su daugiabučio namo savininkų bendrija sudaryti elektros energijos pirkimo–pardavimo sutartį, kurios pagrindu bendrija turėtų tiesiogiai atsiskaityti su energijos tiekėju pagal įvadinio elektros apskaitos prietaiso rodmenis, privalo įrodyti, kad ginčo namo butuose esantys elektros energijos apskaitos prietaisai yra netinkami ar jų neįmanoma pertvarkyti, ar bendrija nepagrįstai atsisako elektros energijos tiekėjo pasiūlytos įsirengti individualios elektros energijos apskaitos sistemos arba jos techniškai neįmanoma įdiegti ginčo name. Energiją tiekiančiam asmeniui neįrodžius savo reikalavimų pagrįstumo, jo siūlomos sutarties nuostatos, kuriomis daugiabučio namo savininkų bendrija perkeliama pareiga apmokėti mokesčius už jos gyventojų suvartotą elektros energiją, negali būti laikomos pagrįstomis ir sąžiningomis vartotojo atžvilgiu, nes bendrijos nariai, kaip bendrojo naudojimo patalpų bendraturčiai, atsako tik už bendrai suvartotą elektros energijos kiekį bendrojo naudojimo patalpose (CK 4.76 straipsnis, Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 26 straipsnio 2

dalį)(*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005*).

Vandens tiekimo ir nuotekų nuvedimo sutarčių sąlygos, kad vanduo tiekiamas ne iki gyventojų butų, o tik iki eksploatacijos ribų, yra nesąžiningos vartotojų, t. y. butų savininkų, atžvilgiu (CK 6.188 straipsnis). Galutinis vandens tiekimo taškas turi būti konkretus butas. Sutartyse vartojama sąvoka „eksploatacijos riba“ šiuo atveju reiškia ne galutinio tiekimo tašką, bet tiekimo tinklų nuosavybės teisės ir tinklų priežiūros atribojimą, t. y. kiekviena sutarties šalis yra atsakinga už jai nuosavybės teise priklausančių vandens tiekimo tinklų eksploatavimą ir priežiūrą. Vandens, kaip prekės, perdavimo prasme, tiekėjas yra atsakingas, kad perkamas vanduo pakliūtų pirkėjui nepriklausomai nuo to, kieno – pardavėjo ar pirkėjo – tinklais jis yra perduodamas. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į pirkimo–pardavimo sutarties esmę: pagal pirkimo–pardavimo sutartį pardavėjas privalo perduoti prekę pirkėjui (CK 6.305, 6.383 straipsniai)(*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003*).

Tais atvejais, kai pagal vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo sutartį paslaugų gavėjai yra bendrabučio gyventojai – fiziniai asmenys, naudojančys vandenį savo ūkio reikmėms, galutiniu vandens patiekimo tašku laikytinas konkretus butas, o ne įvadinis bendrabučio skaitiklis, ir bendrabučio gyventojai, kaip abonentai pagal vandens tiekimo sutartį, turėtų atsiskaityti su vandenį tiekiančiu asmeniu už faktiškai suvartotą šalto vandens kiekį, apskaičiuojamą pagal butuose įrengtų šalto vandens apskaitos prietaisų rodmenis, o jeigu butuose tokie prietaisai neįrengti – pagal savivaldybės nustatytas šalto vandens suvartojimo normas, kaip tai nustatyta Vyriausybės 1997 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 1507 „Dėl dujų, elektros, šiluminės energijos, šalto ir karšto vandens apskaitos prietaisų įrengimo ir eksploatavimo“ 1.4 punkte. Dėl nurodytų priežasčių yra pagrįsta išvada, kad vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo sutarties nuostata, įtvirtinanti abonto pareigą mokėti už sunaudotą vandenį pagal įvadinio skaitiklio parodymus, yra neteisėta ir prieštarauja Vyriausybės 1997 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 1507 1.4 punktui (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2004*).

Atsižvelgiant į energijos pirkimo–pardavimo sutarties specifiką, energiją tiekiančio asmens atsakomybė tik iki energijos įvado gyvenamajame name reikštų tiekėjo atsakomybės ribojimą, kuris šios vartojimo sutarties atveju reikštų nesąžiningos, pažeidžiančios sandorio šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą sąlygos įtvirtinimą (CK 6.188 straipsnis). Tokia išvada išplaukia ir iš Energetikos įstatymo 12 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, jog energetikos įmonės, tiekiančios šilumą daugiabučiams namams, šilumą tiekia butams, jeigu vartotojai nepageidauja kitaip (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002*).

Nutraukus šilumos vartojimą, iš buvusio abonto negali būti išieškomas mokestis už nesuvartotą šilumos energiją. Tai prieštarautų Vartotojų teisių gynimo įstatymo (dabar – Vartotojų teisių apsaugos įstatymas) 2 straipsnyje garantuotai vartotojo teisei pirkti prekes ar paslaugas savo nuožiūra, šiame įstatyme įtvirtintai įstatymo leidėjo valiai, kad yra apmokama už parduotą prekę ar paslaugą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2005*).

CK 6.188 straipsnio 5 dalyje nustatyta išimtis dėl nesąžiningumo kontrolės taikymo sutarties dalyką apibūdinančioms sąlygoms, taip pat sąlygoms, susijusioms su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu, jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai.

Remiantis direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnio 2 dalimi nesąžiningumo kontrolė taip pat netaikytina sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatoms ar principams. Pažymėtina, kad nacionalinėje teisėje nesąžiningų sąlygų kontrolės taikymo apribojimas privalomųjų teisės aktų nuostatų atžvilgiu neįtvirtintas, t. y. vartotojo teisių apsauga

yra platesnė. Bendrieji teisinės valstybės principai (įstatymų privalomumo, teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių apsaugos) lemia teismo pareigą vertinant vartojimo sutarties, parengtos pagal valstybės institucijos norminiu aktu patvirtintas standartines sąlygas, atitiktį sąžiningumo kriterijams, kartu išspręsti norminio akto nuostatų dėl abejotinių sąlygų teisėtumo klausimą.

Nurodyti CK 6.188 straipsnio taikymo apribojimai nepaneigia galimybės vartotojo teises ginti kitais įstatyme nurodytais būdais (CK 1.138 straipsnis).

Teismo pripažinta nesąžininga sutarties sąlyga (sąlygos) yra neprivaloma vartotojui, t. y. nesukelia jam nepalankių teisinių pasekmių, tokia sąlyga negalioja nuo sutarties sudarymo momento (*ab initio*) (CK 6.188 straipsnio 7 dalis). Likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu sutartis gali toliau galioti be sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios sąlygos, kuri teismo buvo pripažinta nesąžininga (CK 1.96 straipsnis, 6.188 straipsnio 7 dalis). Atsiradusią sutarties spragą gali užpildyti šalys tarpusavio susitarimu arba teismas (CK 6.162 straipsnio 2 dalis). Teismo teisę sutartį atitinkamai modifikuoti, užpildant sutarties spragą, atsiradusią dėl nesąžiningos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia (CK 6.195 straipsnis), savo praktikoje yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pripažinęs šalto vandens tiekimo sutarties sąlygą, pagal kurią energijos pardavėjas energiją tiekia tik iki energijos įvado, žyminčio pardavėjo ir pirkėjo tinklų nuosavybės atirbojimą, pažeidžiančia vartotojų teises ir nesąžininga, ir šiuo pagrindu pripažinęs ją negaliojančia, Teismas ginčo sutartį modifikavo ir nustatė, kad UAB „Vilniaus vandenys“ tiekia šaltą vandenį ne iki eksploatacijos ribų, bet iki vandens skaitiklių butuose (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003*). Jeigu negaliojančia buvo pripažinta esminė sutarties sąlyga, negalioja visa sutartis, t. y. taikoma restitucija, o vartotojas įgyja teisę į nuostolių atlyginimą.

Vartotojas savo teises, kurios buvo pažeistos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse naudojimo, turi teisę ginti teismine tvarka arba kreipdamasis į vartotojų teises ginančias institucijas. Vartotojų teisių apsaugos įstatymo nustatyta tvarka (CK 6.188 straipsnio 1, 8 dalys). Kreipimasis į vartotojų teises ginančias institucijas nėra privalomas išankstinio bylos nagrinėjimo ne teisme būdas, vartotojas yra laisvas pasirinkti, kuriuo iš įstatyme nurodytų teisių gynimo būdų naudotis. Be to, įstatyme įtvirtinta kolektyvinio vartotojų interesų gynimo teismine tvarka galimybė – pagal CK 6.188 straipsnio 9 dalį vartotojų teises ginančios institucijos turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoti sutarčių standartines sąlygas ir ginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Vartotojų teises ginančios institucijos gali būti įtrauktos į bylą išvadai duoti Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 22 straipsnio nustatyta tvarka. Vartotojų teises ginančių valstybės institucijų dalyvavimo byloje, kuriose nagrinėjami ginčai, susiję su vartotoju teisių gynimu, svarbą savo praktikoje yra akcentavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-475/2001*).

V. Vartotojų interesų apsaugos ir teisių gynimo energijos pirkimo–pardavimo sutartyse ypatumai

Energijos tiekimo teisinių santykių reglamentavimo ypatumus didele dalimi lemia energetikos, kaip ūkio šakos, specifika. Energijos (energijos išteklių) tiekimui būdingas aukštas ūkio subjektų koncentracijos lygis, dažnai energijos tiekėju yra monopolistinės ar dominuojančią padėtį rinkoje užimančios įmonės. Dėl šių aplinkybių energijos pirkimo–pardavimo sutartiniuose santykiuose sutarties laisvės principas yra ribojamas imperatyviųjų įstatymo normų. Vartotojas, perkantis energiją, paprastai neturi galimybės arba turi labai ribotą galimybę pasirinkti energijos pirkimo–pardavimo sutarties kontrahentą bei individualiai derėtis dėl energijos pirkimo–pardavimo sutarties sąlygų. Dėl to sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrai energijos tiekimo santykiuose atkurti bei tinkamai vartotojo interesų apsaugai ir teisių gynimui užtikrinti būtinos specialios garantijos. Konstitucinio Teismo praktikoje konstatuota, kad būtinybė ginti vartotojų interesus yra konstitucinis asmens ūkinės veiklos laisvės ribojimo pagrindas; įstatymais ir kitais teisės aktais turi būti nustatytos vartotojų interesų gynimo priemonės, valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai laikosi įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytų reikalavimų; specialiosios

vardotojų interesų gynimo priemonės – tai diskriminacinių kainų nustatymo ribojimas, monopolinės rinkos prekių kainų dydžių, tarifų valstybinis reglamentavimas, prekių kokybės, kitų reikalavimų monopoliniam ūkio subjektui nustatymas ir kt. (*Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d., 2003 m. kovo 17 d., 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimai*). Valstybinio energetikos ūkio reglamentavimo svarba akcentuota ETT nagrinėjant Lietuvos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl 2003 m. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių 20 straipsnio aiškinimo; ETT šioje byloje pabrėžė, kad valstybės narės turi užtikrinti visiems namų ūkio (buitiniams) vartotojams teisę savo teritorijoje gauti nustatytos kokybės elektros energiją už protingą, lengvai ir aiškiai palyginamą bei skaidrią kainą (2008 m. spalio 9 d. Sprendimas, C-237/07, Rink. p. 8).

Energijos tiekimo sutartiniams santykiams reguliuoti yra skirtas CK šeštosios knygos IV dalies XXIII skyriaus septintasis skirsnis „Energijos pirkimo–pardavimo sutartys“. Be to, nagrinėjant su energijos pirkimu–pardavimu susijusius ginčus yra aktualūs specialieji įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai (Apžvalgos išleidimo metu galiojančių specialiųjų teisės aktų sąrašas pateikiamas Priede).

Kitų įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų nuostatos energijos pirkimo–pardavimo teisiniams santykiams turi būti taikomos, laikantis CK 1.3 straipsnyje nustatytų teisės normų konkurencijos taisyklių. Teisės aktų teisėtumo kontrolė yra viena iš priemonių tinkamai vartotojo interesų apsaugai ir teisių gynimui užtikrinti. Iš energijos pirkimo–pardavimo teisinių santykių kilusį ginčą nagrinėjantis teismas turi patikrinti, ar kitų teisės aktų normomis nesusiaurinama įstatymu garantuota vartotojo teisės.

Pagal bendrąją civilinės teisės šaltinių konkurencijos taisyklę, įtvirtintą CK 1.3 straipsnio 2 dalyje, esant prieštaravimams tarp įstatymų, reglamentuojančių tą patį teisinį santykį, CK normos turi prioritetą prieš kitus įstatymus, jeigu pačiame kodekse nenustatyta kitaip. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK 1.3 straipsnio 3 dalyje yra specialiai sureguliuotas CK ir kitų įstatymų, kurių normose įgyvendintos Europos Sąjungos teisės aktų nuostatos, konkurencijos klausimas: tokios įstatymų normos turi prioritetą prieš CK normas.

CK 1.3 straipsnio 4 dalis suteikia teismui teisę valstybės institucijos teisės akto prieštaravimo šio kodekso ar kito įstatymo normoms atvejais taikyti aukštesnės galios teisės aktą (CK arba kitą įstatymą). Ši teisės norma turi būti taikoma akivaizdžios neatitikties tarp nurodytų teisės aktų atvejais. CK 1.3 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad teismas turi teisę pripažinti negaliojančiu Civiliniam kodeksui ar kitam įstatymui prieštaraujantį teisės aktą ar jo dalį, jeigu šio akto ir Konstitucijos ar įstatymų atitikimo kontrolė neįeina į Konstitucinio Teismo kompetenciją. Ši taisyklė taikytina, kai teismui kyla pagrįstų abejonų dėl teisės aktų teisėtumo. Norminių teisės aktų, neįeinančių į Konstitucinio Teismo kompetenciją, atitikties įstatymams ar Vyriausybės teisės aktams kontrolė yra administracinių teismų kompetencija (Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktai). Bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas turi teisę sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į administracinį teismą, prašydamas patikrinti, ar konkretus norminis administracinis aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą.

Energijos pirkimo–pardavimo sutarties sampratą pateikia CK 6.383 straipsnio 1 dalyje. Energijos pirkimo–pardavimo sutartimi šio įstatymo prasme kvalifikuojamas visų rūšių energijos ar energijos išteklių pirkimas-pardavimas: elektros, šilumos energijos, dujų, naftos ir naftos produktų, vandens ir kitų rūšių energijos tiekimas per jų tiekimo tinklus, su įstatymuose numatytais arba pačios prievolės esmės nulemtomis išimtimis (CK 6.391 straipsnis). Kai energijos pirkimo–pardavimo sutartyje abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams (vartotojas), tokia sutartis yra vartojimo sutartis (CK 1.39 straipsnis), todėl jai taikomas CK 6.188 straipsnis ir kiti šio kodekso straipsniai, nustatantys vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių ypatumus ir vartotojų teisių apsaugos garantijas (CK 6.383 straipsnio 4 dalis).

Identifikuojant vartotoją svarbu įvertinti tai, kad vartotojo sąvokos įstatyminė reikšmė energijos pirkimo–pardavimo sutartinius santykius reglamentuojančiuose įstatymuose yra dvilypė: *bendraja prasme vartotojo sąvoką įstatymų leidėjas vartoja vienai iš energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalių – abonentui – pavadinti, ši sąvoka apima tiek fizinius, tiek juridinius asmenis (CK 6.391 straipsnio 1 dalis)*. Atitinkamai CK 6.383 straipsnio 4 dalyje apibrėžta vartotojo sąvoka turi specialią energijos tiekimo teisinių santykių požiūriu reikšmę – ji vartojama vartojimo sutarties šaliai – vartotojui – įvardyti, nustatant, kad kai energijos pirkimo–pardavimo sutartis yra vartojimo sutartis, t. y. *abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams (vartotojas)*, energijos pirkimo–pardavimo sutarčiai *mutatis mutandis* taikomas šio kodekso 6.188 straipsnis ir kiti šio kodekso straipsniai, nustatantys vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių ypatumus. Taigi tik tuo atveju, kai energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalis – abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams, jis yra vartotojas vartotojų teisės (CK 1.39 straipsnis) prasme ir turi gauti įstatyminę vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsaugą.

Specialiuosiuose įstatymuose, priimtuose energetikos srityje, paprastai išskiriamos dvi sąvokos: *vartotojas* (šio sąvokos vartoseną atitinka CK 6.383 straipsnio 1 dalį) ir *buitinis vartotojas* (šios sąvokos vartoseną atitinka CK 6.383 straipsnio 4 dalyje nustatytą reikšmę).

Energetikos įstatymo 2 straipsnio 22 dalyje *energijos vartotojas* apibrėžiamas kaip juridinis ar fizinis asmuo, perkantis energiją; pagal to paties įstatymo 2 straipsnio 3 dalį *buitinis vartotojas* – fizinis asmuo, perkantis elektros energiją asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.

Šilumos ūkio įstatymo 2 straipsnio 29 dalyje *šilumos vartotojas* apibrėžiamas kaip juridinis ar fizinis asmuo, kurio naudojami šildymo prietaisai nustatyta tvarka prijungti prie šilumos perdavimo tinklų ar pastatų šildymo ir karšto vandens sistemų; to paties įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad *buitinis šilumos vartotojas* – fizinis asmuo, perkantis šilumą ir (ar) karštą vandenį savo buities reikmėms.

Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 35 dalyje nustatyta, kad *vartotojas* – asmuo, kurio įrenginiai yra prijungti prie perdavimo arba skirstomųjų tinklų ar tiesioginės linijos ir kuris perka elektros energiją vartojimo tikslams; pagal to paties įstatymo 2 straipsnio 3 dalį *buitinis vartotojas* – fizinis asmuo, perkantis elektros energiją asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.

Gamtinių dujų įstatymo 3 straipsnio 40 dalyje *vartotojais* įvardijami juridiniai ar fiziniai asmenys, perkantys dujas; to paties įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateikiama *buitinio vartotojo*, kaip fizinio asmens, perkančio dujas naudoti buitinėms reikmėms, sąvoka.

Analogiškai vartotojo sąvoka vartojama specialiuosiuose poįstatyminiuose teisės aktuose. Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių, patvirtintų ūkio ministro 2005 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. 4-350, 6 punkte *vartotojas (abonentas)* apibrėžiamas kaip asmuo, kurio įrenginiai yra prijungti prie perdavimo arba skirstomųjų tinklų ir kuris perka elektros energiją vartojimo tikslams. Atitinkamai *buitinis vartotojas* suprantamas kaip fizinis asmuo, perkantis elektros energiją asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti (individualiam gyvenamajam namui, ūkiniam pastatui, daugiabučio gyvenamojo namo arba bendrabučio tipo daugiabučio gyvenamojo namo butui, vasarnamiui, sodo sklypui, garažui ar pan.).

Šių Taisyklių 6 punkte taip pat nustatyta, kad buitiniams vartotojams *prilyginamos* sodininkų, nuosavų automobilių garažų savininkų bendrijos, perkančios elektros energiją bendrijų narių sodams, garažams ir (ar) jų bendroms reikmėms, taip pat daugiabučių gyvenamųjų namų arba bendrabučio tipo daugiabučių gyvenamųjų namų savininkų bendrijos, arba minėtų namų jungtinės veiklos sutarties dalyvių įgalioti atstovai, arba minėtų namų patalpų savininkų bendrosios nuosavybės objektų administratoriai, perkantys elektros energiją daugiabučių gyvenamųjų namų

bendroms reikmėms ir (ar) liftams, bendrabučio tipo daugiabučiams gyvenamiesiems namams (butams, kambariams, bendroms reikmėms ir (ar) liftams). Toks teisinis reguliavimas reiškia, kad teisiniuose santykiuose, kuriuos reglamentuoja Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės, nurodytiems subjektams taikomas tas pats teisinis reguliavimas, kaip ir buitiniams vartotojams, tačiau dėl to šie subjektai netampa vartotojais vartotojų teisės (CK 1.39 straipsnis) prasme. Šios poįstatyminio akto nuostatos negali būti perkeliamos už jo reguliuojamų teisinių santykių ribų ir negali būti aiškinamos kaip išplečiančios bendrąją vartotojo, kaip vartojimo sutarties šalies, sąvoką. Teisiniuose santykiuose, nepatenkančiuose į Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių reguliavimo sritį, vartotoju yra pripažįstamas bendrijos narys, kaip faktinis prekės ar paslaugos pirkėjas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003; 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2004; 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*).

Energijos pirkimo–pardavimo sutartis yra *viešoji sutartis* (CK 6.383 straipsnio 3 dalis), todėl viešųjų sutarčių reglamentavimo ypatumai, nustatyti CK 6.161 straipsnyje, turi būti taikomi ir vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartiniuose santykiuose. Viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos) (CK 6.161 straipsnio 1 dalis). Kadangi pagal įstatymą vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartis yra viešoji, t. y. prekių ar paslaugų tiekėjas visada yra juridinis asmuo (verslininkas), tai kvalifikuojant energijos pirkimo–pardavimo sutartį vartojimo sutartimi faktiškai aktualus yra tik vienas iš sutarties šalių – vartotojo – identifikavimas.

Kitas viešosios sutarties požymis, aktualus vartotojų apsaugos aspektu, yra unifikuotas, neindividualus jos sąlygų pobūdis: pagal įstatymą verslininkas, sudarydamas viešąją sutartį, neturi teisės kam nors teikti privilegijų, viešosiose sutartyse nustatomos prekių ar paslaugų kainos turi būti vienodos visiems tos pačios kategorijos vartotojams (išskyrus įstatymu leidžiamas išimtis); įstatymų nustatytais atvejais verslininkai privalo standartines viešųjų sutarčių sąlygas pateikti atitinkamai valstybės institucijai tvirtinti; įstatymų nustatytais atvejais viešosios sutartys gali būti sudaromos pagal abiem šalims privalomas standartines sąlygas, patvirtintas atitinkamos valstybės institucijos (CK 6.161 straipsnio 3–5 dalys). Šios įstatyminės nuostatos lemia tai, kad vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartys paprastai sudaromos pagal individualiai neaptariamą, dažnai standartines, sąlygas, todėl joms yra aktualus ir turi būti taikomas CK 6.188 straipsnyje įtvirtintas teisinis vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolės mechanizmas.

Viešosios sutarties atveju prekių ar paslaugų tiekėju esantis verslininkas privalo sudaryti sutartį su bet kuriuo asmeniu, kai šis kreipiasi, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis (CK 6.161 straipsnio 2 dalis). Įstatymų yra garantuota vartotojo teisė sudaryti energijos pirkimo–pardavimo sutartį su verslininku, turinčiu teisę tam tikroje teritorijoje parduoti energiją. Energijos tiekimo specifiška lemia vieną šios vartotojo teisės ribojimą – energijos pirkimo–pardavimo sutartis sudaroma su abonentu tik tuo atveju, kai jis turi energiją naudojančius įrenginius ar nustatytus reikalavimus atitinkančius vidaus tinklus, kurie yra prijungti prie energijos tinklų ir kai įrengti energijos apskaitos prietaisai. Šios būtinos energijos pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo prielaidos yra taikomos ir vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarčių atveju su įstatyme nustatyta, tik buitiniams vartotojams taikoma, išimtimi – šilumos energijos, karšto ir šalto vandens pirkimo–pardavimo sutartis su buitiniu vartotoju gali būti sudaroma ir tuo atveju, kai nėra tiesioginės šių energijos išteklių apskaitos tarp energijos tiekėjo ir vartotojo (CK 6.383 straipsnio 2 dalis).

Energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalimi – vartotoju gali būti ne tik energiją naudojančių įrenginių ar nustatytus techninius reikalavimus atitinkančių vidaus tinklų, kurie yra prijungti prie energijos tiekimo tinklų, savininkas, bet ir teisėtai valdytojas. CK 6.383 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „turi“ apima ne tik turimą nuosavybę, bet ir faktinį teisėtą energiją naudojančių įrenginių ar nustatytus reikalavimus atitinkančių vidaus tinklų valdymą ar naudojimą.

Pagal daiktinės teisės normas teisinė apsauga yra suteikiama ne tik savininkui, bet ir teisėtam valdytojui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad šilumos tiekėjas ir patalpų savininkas (nuomotojas) bei nuomininkas gali susitarti dėl to, kad nuomininkas taps energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalimi. Jeigu nėra tokio susitarimo, šilumos pirkimo–pardavimo sutarties šalis yra patalpų, kurioms tiekiamas šiluma, savininkas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2008*).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinta, kad elektros energijos tiekėjas gali atsisakyti sudaryti sutartis su atskirų butų savininkais tik tuo pagrindu, kad jie neturi tinkamų energijos tiekimo įrenginių. Siekdamas sudaryti elektros energijos sutartį pirkimo–pardavimo sutartį ne su atskirų butų savininkais, o su bendrija, elektros energijos tiekėjas turi įrodyti, kad ginčo namo butuose esantys elektros energijos apskaitos prietaisai netinkami ar jų neįmanoma pertvarkyti, ar atsakovas nepagrįstai atsisako ieškovo pasiūlytos įsirengti individualios elektros energijos apskaitos sistemos, arba jos techniškai neįmanoma įdiegti ginčo name. Ieškoviui neįrodžius savo reikalavimų pagrįstumo, ieškovo siūlomos sutarties nuostatos, kuriomis perkeliama pareiga bendrijai apmokėti mokesčius už jos gyventojų suvartotą elektros energiją, negali būti laikomos pagrįstomis ir sąžiningomis vartotojo atžvilgiu, nes bendrijos nariai, kaip bendrojo naudojimo patalpų bendraturčiai, atsako tik už bendrai suvartotą elektros energijos kiekį bendrojo naudojimo patalpose (CK 4.76 straipsnis, Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005*).

Sprendamas dėl energijos tiekėjo reikalavimo sudaryti sutartį ne tik su socialinio būsto nuomininku, bet ir su savininku (savivaldybe), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad CK 6.383 straipsnio 2 dalyje apibrėžiamos energijos pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo su abonentu sąlygos, CK 6.161 straipsnio 2 dalies taikymo aspektu vertintinos kaip įstatymų nustatyta tvarka patvirtintos išimtys, kuriomis gali būti grindžiamas atsisakymas sudaryti energijos tiekimo sutartis. Energijos pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo teisė iš abonento pusės tiek CK 6.383 straipsnio 2 dalyje, tiek Elektros energetikos įstatyme kildinama ne nuosavybės teisės į gyvenamąsias patalpas bei energiją naudojančius įrenginius (reikalavimus atitinkančius vidaus tinklus), o prekės vartojimo poreikio pagrindu, kai vartojimas atitinka CK 6.383 straipsnio 2 dalyje nustatytas sąlygas, t. y. kai asmuo turi (bet kuriais teisėtais pagrindais) energiją naudojančius įrenginius (vidaus tinklus), prijungtus prie energijos tiekimo tinklų, ir yra įrengti energijos apskaitos prietaisai. Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių (toliau – Taisyklės), patvirtintų ūkio ministro 2005 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. 4-350, 29 ir 30 punktuose vartojamos formuluotės: „operatoriai ar tiekėjai, esant savininko raštiškam sutikimui, gali sudaryti (...) ir su nuomininkais“ ir „operatorius ar tiekėjas turi teisę atsisakyti sudaryti sutartį su nuomininku“, – operatoriaus (tiekėjo) dispozityvumo aspektu negali būti suprantamos kaip įstatymų nustatyta tvarka patvirtintos prievolės sudaryti energijos tiekimo sutartį išimtys (CK 6.161 straipsnio 2 dalis). Elektros energetikos įstatymas įgyvendino 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančią Direktyvą 96/92/EB, kurioje nustatytos bendrosios elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo ir tiekimo taisyklės. Direktyvoje vartotojo, kaip elektros energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalies, teisinio statuso įgijimui nekeliami nuosavybės teisės į daiktus reikalavimai, o pateikiamos bendrosios minimalios normos, kurių turi laikytis visos valstybės narės, atsižvelgiant į vartotojų apsaugos ir tiekimo saugumo laipsnio užtikrinimo visose valstybėse narėse tikslus; nacionaliniuose teisės aktuose, kuriais įgyvendinama ES antrinė teisė, įtvirtinamas teisinis reguliavimas turi būti aiškinamas taip, kad vartotojų teisių apsaugos minimalieji reikalavimai įgyvendinti taip, kaip jie apibrėžiami Direktyvoje. Remiantis šiuo požiūriu, galima teigti, kad elektros energijos tiekėjo galimybė sudaryti ar teisė nesudaryti elektros energijos pirkimo–pardavimo sutarties su nuomininku, nurodytos Taisyklių 29 ir 30 punktuose, turi būti aiškinama ne kaip absoliuti pasirinkimo laisvė, o kaip pareigos ir teisės derinys, pagrįstas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos sutartiniuose santykiuose imperatyvais (CK 6.158

straipsnis). Sąžiningumas, be kita ko, reiškia nepiktnaudžiavimą teise, o atsisakymas sudaryti viešąją sutartį ne įstatymuose nustatyta tvarka patvirtintais pagrindais, kai be teisėto pagrindo nuosavybės teisė į daiktus pripažįstama lemiančiu veiksmu atsisakymui pagrįsti, prieštarauja subjektinių teisių, kurias siekiama įgyvendinti, paskirčiai, pažeidžia tiek vartotojų kaip abonentų pagal energijos pirkimo–pardavimo sutartis, tiek kaip vartotojų pagal vartojimo sutartis (CK 1.39 straipsnio 1 dalį) teises (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551/2008*).

Elektros energijos vartojimas asmeniui savavališkai prijungus savo elektros energijos įrenginius ar imtuvus prie operatoriaus elektros tinklo yra neteisėtas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2008*).

Įstatyme nustatyta paprastesnė ir dėl to palankesnė vartotojui vartojimo *energijos pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo tvarka*: jeigu abonentas yra fizinis asmuo – vartotojas, naudojantis energiją savo buitiniams reikmėms, tai sutartis laikoma sudaryta nuo vartojimo įrenginių prijungimo prie energijos tiekimo tinklų. Be to, vartotojas turi įstatyminę garantiją, kad energija jam bus tiekama neterminuotai: pagal CK 6.384 straipsnio 1 dalį vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartis laikoma sudaryta neterminuotam laikui, jeigu joje nenumatyta ko kita.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad tiekėjo prievolė tiekti elektros energiją namo gyventojų buitiniams reikmėms kyla iš jo ir butų savininkų konkludentiniais veiksmais sudarytų elektros tiekimo sutarčių; tokios sutartys laikomos sudarytomis neterminuotam laikui; kai sutartis sudaryta konkludentiniais veiksmais, rašytinės formos sutarties sudarymas nebūtinai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008*; *2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-651/2004*). Dėl šilumos energijos vartojimo tarp šalių yra sutartiniai santykiai, jeigu viena šalis – šilumos energijos tiekimo įmonė – per energijos tiekimo tinklą tiekia šilumos energiją, o kita šalis – abonentas – šilumos energiją priiminėja ir vartoja (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2005*; *2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2004*; *2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-3/2003*).

Įstatyme *garantuota vartotojo teisė gauti energiją*, taip pat naudoti energijos tiek, kiek jam reikia. Skirtingai negu kiti abonentai, jis neprivalo iš anksto, prieš sudarydamas sutartį, numatyti perkamos energijos kiekio ir dėl jo specialiai tartis su tiekėju (CK 6.385 straipsnio 3 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinta, kad siekiant užtikrinti Šilumos įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtintą patikimo ir kokybiško šilumos patiekimo vartotojams tikslo įgyvendinimą, tuo atveju, kai nėra sąlygų įgyvendinti Šilumos ūkio įstatymo 3 straipsnio 3 dalies nuostatų ir sudaryti vartotojams galimybę pasirinkti karšto vandens tiekėją, įstatyme, nors ir netiesiogiai, šilumos tiekėjas įpareigojamas tiekti vartotojams ne tik šilumą, bet ir karštą vandenį. Tuo atveju, kai šilumos tiekėjas yra ir karšto vandens tiekėjas, karštas vanduo vartotojams yra tiekiamas pagal karšto vandens vartojimo pirkimo–pardavimo sutartis (Šilumos ūkio įstatymo 2 straipsnio 7 dalis). Tokia sutartis laikoma sudaryta nuo pastato (gyvenamojo namo ar jų grupės (Sąlygų 5 punktas)) karšto vandens įrenginių prijungimo prie karšto vandens tiekėjo įrenginių (Sąlygų 20 punktas) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-530/2008*; *2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-119/2006*).

Minėta, kad vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartys paprastai sudaromos pagal *individualiai neaptiriamas, dažnai standartines, sąlygas*, todėl joms taikytinas CK 6.188 straipsnyje įtvirtintas teisinis vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolės mechanizmas. Kai standartinės sutarčių sąlygos yra parengtos pačių ūkio subjektų, CK 6.188 straipsnio normų taikymas neturi ypatumų. Kai energijos pirkimo–pardavimo sutarčių standartinės sąlygos yra

tvirtinamos kompetentingų valstybės institucijų, jos turi visuotinai privalomo norminio teisės akto galią. Nesąžiningų sąlygų direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta nesąžiningumo kontrolės išimtis sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomas nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatomis ar principams. Nacionalinėje teisėje nesąžiningų sąlygų kontrolės taikymo apribojimo privalomosioms teisės aktų nuostatomis neįtvirtinta, t. y. vartotojo teisės yra ginamos plačiau. Valstybės institucijų priimtais aktais patvirtintų standartinių sutarčių sąlygų atvejais CK 6.188 straipsnio normų taikymas turi būti derinamas su įstatyminėmis norminių aktų teisėtumo kontrolės taisyklėmis.

Pagal CK 6.395 straipsnio 4 dalį *energijos kaina (tarifai)* yra nustatoma įstatymų nustatyta tvarka. Energijos pardavimo kainų nustatymo taisyklės įtvirtintos specialiuju teisės aktų nuostatose, tarp jų – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos priimamose kainų skaičiavimo metodikose. Kompetentingų valstybės institucijų priimti norminiai teisės aktai yra visuotinai privalomi, todėl tiek energijos tiekėjas, tiek vartotojas turi laikytis nustatytų energijos kainų ir negali jų keisti savo susitarimu. Pagal CK 6.188 straipsnio 5 dalyje nustatytą vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolės išimtį su parduotos prekės ar paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusios sąlygos neturi būti vertinamos nesąžiningumo požiūriu (t. y. netaikomos šio straipsnio 1 ir 2 dalių normos), jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai. Šios įstatymo nuostatos nepaneigia energijos-pirkimo pardavimo kainos teisminės kontrolės galimybės ginčijant teisės aktų, kurių pagrindu kaina nustatyta, atitiktį aukštesnės galios teisės aktams.

Aiškinant vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartis turi būti taikoma *contra proferentem* – sutarties aiškinimo vartotojo naudai – taisyklė (CK 6.193 straipsnio 4 dalis).

CK 6.387 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti energijos pirkėjo (abonento) *pareigų, susijusių su įrenginių priežiūra, ypatumai vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarčių atveju*: kai abonentas yra fizinis asmuo – vartotojas, naudojantis energiją buitiniams reikmėms, energijos tiekimo tinklų, energijos vartojimo apskaitos prietaisų techninę būklę ir saugų naudojimą turi užtikrinti energijos tiekimo įmonė, jeigu sutartis ar įstatymai nenumato ko kita. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje aiškinant ir taikant šią teisės normą konstatuota, kad santykiyje su CK 6.383 straipsnio 2 dalies nuostatomis dėl būtinųjų energijos pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo prielaidų, ji reiškia, jog tam, kad su vartotoju būtų sudaryta elektros energijos pirkimo–pardavimo sutartis, energijos tiekėjas turi užtikrinti vartotojams teisės aktų reikalavimus atitinkančių elektros energijos prietaisų įrengimą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005*).

Kai energija yra tiekama į objektus, priklausančius keliems asmenims bendrosios dalinės nuosavybės teise, iš tokių teisinių santykių kilusiems ginčams turi būti taikomos ne tik energijos pirkimo–pardavimo, tačiau ir *bendraturčių teisinius santykius* reguliuojančios taisyklės.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad daugiabučiame name gyvenantys asmenys turi dvejetainį padėtį šilumos energijos vartojimo požiūriu. Sutartis, kuriomis nustatytas šilumos ir karšto vandens tiekimas, į daugiabučių gyvenamuosius namus negali būti traktuojamos vien kaip vartojimo sutartis, nes tiekama šilumos energija kartu yra ir resursai daiktui išlaikyti. Be šilumos ir karšto vandens vartojimo santykių, yra ir atlyginimo už išlaidas, skirtas bendram turtui išlaikyti, aspektas. Kaip vartotojas gyventojas – abonentas turi apmokėti už tiek energijos, kiek suvartojo savo poreikiams. Kartu jis yra šilumos kiekio vartotojas ir kita prasme – kaip turto savininkas. Tiekama į namą šilumos energija yra naudojama patalpoms šildyti, „gyvatukui“. Visa energija, tiekama į namą, turi būti pagal šioje byloje esančias sutartis apskaitos prietaisais apskaitoma ir pagal įstatymą paskirstoma. Dalis energijos yra apmokama kaip suvartota konkrečių vartotojų. Kita dalis, kurią sudaro neapmokėtoji kaip vartotojų dalis, turi būti apmokėta tiekėjui kaip namo savininkų. Ši turi būti tarp jų paskirstoma pagal nuosavybės dalį gyvenamajame name, nes pagal CK 4.76 straipsnį kiekvienas iš bendraturčių atsako tretiesiems asmenims pagal prievolę, susijusias su bendru daiktu (turtu), taip pat privalo mokėti išlaidas jam išlaikyti. Namų

gyventojai gauna šilumą kaip vartotojai ir kaip savininkai, todėl už ją ir sumoka ir kaip vartotojai (pagal individualaus vartojimo prietaisų rodmenis), ir kaip savininkai (likusią dalį, fiksuotą tiekėjo apskaitos prietaisu, paskirstytą tarp jų kaip bendraturčių) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2004*).

Sodininkų bendrijos narys yra jam priklausančiuose pastatuose jo lėšomis įrengtų elektros apskaitos prietaisų ir įrenginių savininkas ir sodininkų bendrijai priklausančių vidinių elektros tinklų ir įrenginių bendraturtis. Jis nėra bendrijos subabonentas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-55/2006; 2002 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-387/2002*).

Sodininkas, kuris nėra sodininkų bendrijos narys, yra tų bendrojo naudojimo objektų (tarp jų – ir lokaliųjų elektros tinklų), kuriems pastatyti, įrengti ar kitaip įsigyti buvo panaudotos ir jo lėšos ar darbas, bendraturtis (Sodininkų bendrijų įstatymo 7 straipsnio 1 dalis), todėl privalo mokėti įmokas, reikalingas šių objektų eksploatavimo išlaidoms padengti. Nurodytą pareigą sodininkas, ne bendrijos narys, turi nepaisant to, yra jis sudaręs rašytinę sutartį su sodininkų bendrija ar ne (Sodininkų bendrijų įstatymo 7 straipsnio 5 dalis), nes bendraturčio pareiga padengti bendro turto eksploatavimo išlaidas atsiranda daiktinės teisės pagrindu (CK 4.76 straipsnis). Jeigu sodininkas, ne bendrijos narys, naudojasi tam tikrais objektais (tarp jų – ir lokaliaisiais elektros tinklais), kurie pastatyti, įrengti ar kitaip įsigyti tik sodininkų bendrijos narių lėšomis ar jėgomis, tai jis privalo mokėti atitinkamas įmokas už šių objektų naudojimą, t. y. turi pareigą mokėti už naudojimąsi svetimu turtu (Sodininkų bendrijų įstatymo 7 straipsnio 5 dalis) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2008*).

Gyvenamojo namo bendraturčiai, kuriems bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso bendro naudojimo patalpos, pagrindinės namo konstrukcijos, bendrojo naudojimo mechaninė, elektros, sanitarinė–techninė, centrinio šildymo sistemos ir kitokia įranga, turi užtikrinti, kad name esantys šilumos energijos tiekimo tinklai (įrenginiai) būtų tinkamai naudojami ir kad būtų išvengta avarijų. Dėl to šildymo sistemos technine būkle, jos laiku atliekama priežiūra turi rūpintis visi daugiabučio namo šildymo sistemos įrenginių bendraturčiai. Už bute esančių centrinio šildymo vamzdžių, taip pat radiatorių tvarkingumą yra atsakingi tik to buto savininkai, kurie sutrūkus vamzdžiams patys turi prisiimti kylančias pasekmes (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483/2005*).

Jeigu vandens nuostoliai atsiranda tiekiant vandenį vartotojams priklausančiais tiekimo tinklais, tai šiuos nuostolius privalo padengti tų tinklų savininkai, t. y. butų savininkai. Tokia butų savininkų pareiga atsiranda CK 4.76 ir 4.82 straipsnių bei Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 4 straipsnio 4 dalies pagrindu. Bet kurio buto savininkas kartu yra bendrosios dalinės nuosavybės subjektas. Dėl to jis pagal daiktinės teisės normas privalo padengti išlaidas, susijusias su bendrosios dalinės nuosavybės eksploatavimu. Jeigu vandens nuostoliai susidaro tiekiant vandenį butų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančiais tinklais, tai jie pagal CK 4.76 ir 4.82 straipsnį privalo apmokėti tiekėjui šio vandens kainą. Tokios butų savininkų pareigos neatsirastų tik tuo atveju, jeigu būtų įrodyta, jog šalto vandens nuostoliai susidaro ne dėl butų savininkų kaltės ir ne jiems bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančiuose tinkluose (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003*).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pripažįstama, kad teisingos sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros principas turi būti įgyvendinamas ir vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartiniuose santykiuose.

Energijos tiekimo (pirkimo–pardavimo) sutarties, kaip vartojimo sutarties rūšies, pobūdis nesuabsoliutina tiekėjo, kuris atsakingas už atitinkamos energijos kiekio ir kokybės tiekimą, atsakomybę; energijos vartotojams galioja bendroji sutarties šalių pareiga kooperotis ir

bendradarbiauti, įtvirtinta CK 6.200 straipsnyje. Elektros energijos tiekimo tikslas yra užtikrinti atitinkamos elektros energijos kiekio ir kokybės tiekimą vartotojo patalpoje; vartotojas turi atsiskaityti už suvartotą elektros energiją ir bendradarbiauti su energijos tiekėju, užtikrinant energijos tiekimo tinklą, energijos vartojimo apskaitos prietaisų techninę būklę ir saugų naudojimą. Be to, kai vartotojai yra elektros energijos tinklų, esančių name, bendraturčiai, jiems pagal daiktinės teisės normas keliama pareiga padengti išlaidas, susijusias su bendrosios dalinės nuosavybės eksploatavimu (CK 4.76 straipsnis) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005; 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-526/2005*).

Šilumos energijos tiekimo tikslas – užtikrinti atitinkamą vartotojo patalpos temperatūrą. Tuo atveju, jei tokio tikslo nepasiekama – vartotojo butas ar kitokia patalpa nėra pakankamai šilta – būtina nustatyti to priežastis, ar tai yra dėl netinkamos šilumos energijos kiekio ir kokybės tiekimo (tiekėjo kaltės), ar dėl šilumos energijos tiekimo tinklų (įrenginių) netinkamos techninės būklės, ar dėl kitų priežasčių. Pagal bendrąsias energijos tiekimo sutartis nuostatas šilumos tiekėjas įsipareigoja pateikti abonentui (vartotojui) per prijungtą energijos tiekimo tinklą sutartyje nustatytos rūšies energiją, o abonentas (vartotojas) įsipareigoja už patiektą energiją sumokėti. Taigi šilumos tiekėjas yra atsakingas už sutarties dalyko – šilumos energijos, kuri turi atitikti sutarties bei kokybės standartų ir kitų norminių dokumentų nustatytus reikalavimus, tiekimą iki buto (1964 m. CK 270, 273 straipsniai; 2000 m. CK 6.383, 6.386 straipsniai). Tačiau šios nuostatos ir energijos tiekimo (pirkimo–pardavimo) sutartis, kaip vartojimo sutartis rūšies, pobūdis, nesuabsoliutina tiekėjo, kuris atsakingas už atitinkamos energijos kiekio ir kokybės tiekimą, atsakomybę. Tuo atveju, jei energijos tiekimo tikslo nepasiekama dėl šilumos energijos tiekimo tinklų (įrenginių) netinkamos techninės būklės, svarbu yra nustatyti, kam jie priklauso, nes pagal CK 6.383 straipsnio 1 dalį energijos pirkimo–pardavimo sutarties abonentas (vartotojas) yra atsakingas už jam priklausančius energijos tinklus (įrenginius). Jeigu šilumos energijos nuostolių atsiranda tiekiant šilumos energiją vartotojams priklausančiais tiekimo tinklais, tai šiuos privalo padengti tų tinklų savininkai, t. y. butų savininkai. Tokia butų savininkų pareiga atsiranda daiktinės teisės pagrindu pagal CK 4.76 ir 4.82 straipsnius (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2004; 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-651/2004*).

Sodininkų bendrijos narys savo lėšomis privalo iškelti ir įrengti išorėje įvadinę apskaitos spintą tik tada, jeigu nustatyta, kad jis vogė, kitaip neteisėtai vartojo elektros energiją ar sąmoningai neįsileido operatoriaus ar tiekėjo darbuotojų patikrinti elektros energijos apskaitos prietaisų ir elektros įrenginių. Vartotojams (tiems, kurie elektros energijos apskaitos prietaisus yra įsirengę pastatų viduje savo lėšomis ir kurie nedidino leistinos vartoti galios ir nepažeidžia Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių) pertvarkyti įvadinę apskaitos spintų (jas perkelti į išorę) nereikia. Esant būtinumui juos pertvarko (iškelia) elektros tiekėjas savo lėšomis (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-55/2006; 2002 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-387/2002*).

Asmenys, kurie naudojo tiekėjo tiekiamą elektros energiją be apskaitos prietaisų, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinti elgęsi nepakankamai atidžiai ir rūpestingai, padarę tiekėjui žalos ir atsakingi už jo patirtus nuostolius (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-390/2006; 2005 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2005*).

Tais atvejais, kai elektros energija vartojama pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, t. y. savavališkai prisijungiant prie elektros energijos tiekimo tinklų, ne per apskaitos prietaisus arba kai apskaitos prietaisai sugadinti, suvartotos elektros energijos kiekio objektyviai neįmanoma nustatyti pagal apskaitos prietaisų rodmenis, nes šie neužfiksuoja tikrojo suvartotos energijos kiekio. Dėl to tokiais atvejais suvartotos elektros energijos kiekis ir atitinkamai šios energijos tiekėjo ar subjekto, atsiskaičiusio su tiekėju už kito asmens neteisėtai vartotą elektros energiją, patirtų nuostolių dydis

nustatomas remiantis kitais apskaičiavimo būdais. Energijos vartotojui, kuris elgiasi neteisėtai, tokiu atveju tenka neigiami neteisėto elgesio padariniai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2008*).

CK 6.390 straipsnyje nustatyti *vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarties nutraukimo ypatumai*. Abonentas – fizinis asmuo – vartotojas, naudojantis energiją buitinėms reikmėms, turi teisę nutraukti sutartį vienašališkai apie tai pranešdamas energijos tiekimo įmonei, jeigu yra visiškai sumokėjęs už sunaudotą energiją (CK 6.390 straipsnio 1 dalis). Ši vartotojo teisė įgyvendinama nepriklausomai nuo bendrųjų vienašališko sutarties nutraukimo pagrindų, nustatytų CK 6.217 straipsnyje, buvimo.

CK 6.390 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta energijos tiekimo įmonės teisė CK 6.217 straipsnyje nustatytais pagrindais nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį (atsisakyti sutarties) tuo atveju, kai abonentas yra juridinis asmuo. Įstatymas nesuteikia teisės energijos tiekėjui savo iniciatyva nutraukti sutartį su vartotoju (fiziniu asmeniu, naudojančiu energiją buitinėms reikmėms).

Energijos pirkimo–pardavimo sutartis gali būti *pakeista* nutraukiant, sustabdant ar apribojant energijos tiekimą. Energijos tiekimo įmonės teisė nutraukti, sustabdyti ar apriboti energijos teikimą griežtai reglamentuota: energijos tiekimą nutraukti, sustabdyti ar apriboti leidžiama tik sutarties šalių susitarimu, išskyrus atvejus, kai valstybinės energetikos priežiūros institucijos nustato tokius abonto įrenginių trūkumus, dėl kurių gresia avarija ar kyla pavojus žmonių gyvybei ir saugumui. Apie energijos tiekimo nutraukimą, sustabdymą ar apribojimą energijos tiekimo įmonė privalo iš anksto pranešti abonentui (CK 6.390 straipsnio 3 dalis); energijos tiekimą nutraukti, sustabdyti ar apriboti be suderinimo su abonentu ar be jo išankstinio įspėjimo leidžiama tik tais atvejais, kai tai būtina siekiant išvengti avarijos ar likviduoti energijos tiekimo tinklų avariją. Tačiau ir šiais atvejais abonentui privalo būti nedelsiant pranešta apie energijos tiekimo nutraukimą, sustabdymą ar apribojimą (CK 6.390 straipsnio 4 dalis).

Draudžiama nutraukti elektros, šilumos energijos, vandens ir dujų tiekimą daugiabučiams gyvenamiesiems namams dėl atskirų butų savininkų (nuomininkų) skolų už sunaudotą energiją, vandenį ar dujas (CK 6.390 straipsnio 5 dalis).

Energijos tiekėjo teisė nutraukti energijos tiekimą gali būti įtvirtinta ir specialiuosiuose atskirų rūšių energijos tiekimą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad tiekėjas elektros tiekimą vartotojui galėjo nutraukti ginčo teisinių santykių atsiradimo metu galiojusiu Elektros energijos tiekimo–vartojimo taisyklių, patvirtintų ūkio ministro 1999 m. rugsėjo 22 d. įsakymu Nr. 31, 44–46 punktuose nurodytais atvejais (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-54/2003*). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pripažinta, kad nutraukti elektros tiekimą sodininkų bendrijos narei ir be jos sutikimo jos lėšomis perkelti jai priklausančius elektros prietaisus energijos tiekėjas galėjo tik esant Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklėse bei Elektros įvadinių apskaitos spintų (skydelių) pastatuose ir išorėje įrengimo ir prijungimo prie elektros tinklų laikinose taisyklėse nustatytoms sąlygoms (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-55/2006; 2002 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-387/2002*).

Tais atvejais, kai energijos tiekėjas nutraukia energijos tiekimą, remdamasis specialiuosiuose teisės aktuose išvardytais pagrindais, teismas turi įvertinti tokio nutraukimo pagrindo, kaip energijos pirkimo–pardavimo sutarties sąlygos, atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, taip pat CK 6.188 straipsnyje įtvirtintiems vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumo kriterijams. Energijos tiekimo nutraukimas yra išimtinė priemonė, todėl visais atvejais svarstyтина, ar tokia priemonė yra

proporcinga vartotojo padarytam sutarties pažeidimui ir ar jos taikymas esmingai nepažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros.

Daugiabučių namų gyventojų energijos pirkimo–pardavimo sutartys yra objektyviai susijusios su kolektyvinių visų namo gyventojų interesų tenkinimu, todėl kiekvienas vartotojas savo teisių įgyvendinimą turi derinti su kitų namo gyventojų teisėtai interesais. Pagal CK 6.390 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą taisyklę daugiabučiame name gyvenantis vartotojas teisę vienašališkai nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį gali įgyvendinti tik tuo atveju, jeigu toks sutarties nutraukimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad šilumos vartojimas yra paslaugos vartojimas, ir tai yra ne vartotojo pareiga, o teisė. Šalies valia yra atsisakyti jam priklausančios teisės, bet tai turi būti atliekama teisės aktų nustatyta tvarka ir nepažeidžiant kitų asmenų teisių. Šilumos energijos vartojimo sutartis dėl savo specifikos gali būti teisėtai nutraukta vartotojui faktiškai atsijungus nuo įrenginių, tiekiančių šilumos energiją. Tam reikia pertvarkyti daugiabučiame name esančią inžinerinę įrangą ar bute esančias jos dalis (tiekimo vamzdynus, šildymo baterijas ir kt.). Tokios įrangos pakeitimas reiškia statybos darbų vykdymą ir turi būti atliekamas pagal įrangos pakeitimo projektą ir gavus leidimą šiems darbams, o po darbų atlikimo pakeitimai turi būti nustatyta tvarka priimti naudoti (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2005; 2004 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2004*).

CK 6.390 straipsnyje įtvirtinta abonentų – fizinio asmens – vartotojo teisė nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį reiškia vartotojo įrenginių atjungimą nuo šilumos tiekimo sistemos su sąlyga, kad vartotojas yra visiškai atsiskaitęs už suvartotą iki atsijungimo energiją. Šią teisę vartotojas gali įgyvendinti daugiabučiame name, jeigu jo įrenginių atjungimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams. Toks reglamentavimas orientuoja į tai, kad atjungimas turi būti racionalus: ekonomiškai pagrįstas, leisti taupyti vartotojo lėšas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005; 2004 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-454/2004; 2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2003*).

Norintis nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį ir atjungti daugiabučiame name esančio buto šilumos ir karšto vandens tiekimą nuo centralizuotos šilumos ir karšto vandens tiekimo sistemos vartotojas privalo įrodyti, kad, įgyvendindamas savo teises, jis nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-94/2004; 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-789/2003*).

Daugiabučio namo šildymo būdo keitimas kvalifikuojamas kaip daugiabučio namo bendrojo naudojimo objekto pertvarkymas, dėl kurio sprendimą savininkai priima CK 4.85 straipsnyje nustatyta tvarka. Pagal Šilumos ūkio įstatymo 21 straipsnio 1 dalį daugiabučio namo butų ir kitų patalpų savininkai yra šilumos vartotojai, jeigu jie butus ir kitas patalpas šildo pastato šildymo būdu. Sprendimą dėl šildymo būdo jie priima ne tik kaip vartotojai, bet ir kaip savininkai. Sprendimas dėl daugiabučio namo šildymo būdo keitimo yra savininkų sprendimas dėl bendrojo naudojimo įrenginių pertvarkymo (rekonstrukcijos), t. y. savininkų sprendimas dėl bendrosios nuosavybės teisės įgyvendinimo. Savininkas įgyvendina nuosavybės teisę savo nuožiūra, bet ši teisė nėra absoliuti, nes savininkas neturi pažeisti įstatymo ir kitų asmenų teisių ir interesų. Bendrosios nuosavybės įgyvendinimo atveju tai reiškia, kad bendraturtis turi būti informuotas ir turėti galimybę realiai dalyvauti priimant sprendimus dėl bendrosios nuosavybės įgyvendinimo, kartu tai reiškia, jog jis turi paisyti kitų bendraturčių teisių ir teisėtų interesų (CK 4.37, 4.75 straipsniai). Butų ir kitų patalpų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės teisės įgyvendinimas reglamentuojamas CK 4.85 straipsnyje. Jame nustatyta, kad sprendimai dėl bendrojo naudojimo objektų valdymo ir naudojimo priimami butų ir kitų patalpų savininkų balsų dauguma, jeigu butų ir kitų patalpų savininkų bendrijos įstatuose ar jungtinės veiklos sutartyje nenumatyta kitaip (*Lietuvos*

Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2005).

Spręsdami ginčus dėl vartotojo teisės nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį tais atvejais, kai vartotojas yra buto daugiabučiame name savininkas, teismai turi įvertinti tai, kad ir po energijos pirkimo–pardavimo sutarties nutraukimo tokiam asmeniui lieka galioti įstatyminės bendrųjų namo komunikacijų ir kitų bendrojo naudojimo objektų bendraturčio pareigos (CK 4.83 straipsnis).

CK 6.386 straipsnyje nurodyti energijos pirkimo–pardavimo abonentų teisių gynimo būdai nekokybiškos energijos tiekimo atveju taikytini ir vartojimo energijos pirkimo–pardavimo atvejais. Vartotojas turi teisę atsisakyti mokėti už nekokybišką energiją (tokiu atveju tiekėjas turi teisę reikalauti, kad abonentas atlygintų vertę to, ką be teisinio pagrindo sutaupė naudodamas energiją) (CK 6.386 straipsnio 2 dalis). Vartotojas taip pat turi teisę į nuostolių, patirtų dėl netinkamos kokybės energijos tiekimo, atlyginimą (CK 6.386 straipsnio 3 dalis).

Specialiosiose energijos pirkimo–pardavimo sutartinius santykius reglamentuojančiose teisės normose išvardytų pažeistų *vartotojo teisių gynimo* atvejų ir būdų sąrašas negali būti vertinamas kaip baigtinis. Iš vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarties kylantiems teisiniams santykiams greta specialiųjų turi būti taikomi ir bendrieji sutartinę atsakomybę nustatantys įstatymai. Vartotojas turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ne tik netinkamos kokybės energijos tiekimo, bet ir kitais atvejais, kai patiria nuostolių dėl to, kad tiekėjas netinkamai vykdo sutartį. Vartotojo teisės taip pat gali būti ginamos kitais bendraisiais civilinių teisių gynimo būdais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad nusprendę pakeisti namo šildymo būdą vartotojai turi būti apsaugoti nuo nepagrįstų naudojamų šilumos tiekimo tinklų savininkų reikalavimų ir turi teisę reikalauti pašalinti jų teisių pažeidimus ginčydami šilumos tiekėjo veiksmus. Remiantis CK 6.390 straipsnio 1 dalyje nustatytu reguliavimu, darytina išvada, kad, esant alternatyviam buto šildymo būdai ir namo kitų butų bei patalpų savininkų sutikimui, šilumos energijos tiekėjas negali daryti vartotojui kliūčių atjungti jo butą nuo centralizuoto šilumos tiekimo sistemų ir nutraukti sutartį. Šilumos energijos tiekimas priklauso ne vien nuo tokių santykių dalyvių valios, bet ir nuo techninių galimybių užtikrinti tiekimą. Dėl šių priežasčių vartotojas gali pasirinkti šilumos tiekėją tik atsižvelgdamas į technines sąlygas, t. y. priklausomai nuo to, ar vartotojo prašomose apšiltinti patalpose yra šilumos energijai tiekti tinkami įrenginiai, techninius reikalavimus atitinkantys vidaus tinklai, kurie yra prijungti prie tiekimo tinklų. Šilumos vartotojo teisė pasirinkti alternatyvios energijos rūšies šilumos tiekėją priklauso nuo šio tiekėjo keliamų reikalavimų. Jeigu šilumos vartotojas nutaria atsisakyti esamo šilumos tiekėjo paslaugų, pirmiausia jis turi įsirengti techninius reikalavimus atitinkančius alternatyvius šilumos tiekimo įrenginius, juos prijungti prie pasirinkto šilumos tiekėjo tinklų ir atjungti nuo prieš tai naudotos šilumos tiekėjo tinklų. Visi šie veiksmai turi būti teisėti, t. y. atitikti norminių aktų, reglamentuojančių tokius veiksmus, reikalavimus (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2005*).

Kai energijos vartojimas nutrauktas, tai iš buvusio abonentų negali būti išieškomas mokestis už nesuvartotą šilumos energiją. Tai prieštarautų Vartotojų teisių gynimo įstatymo 2 straipsnyje garantuotai vartotojo teisei pirkti prekes ar paslaugas savo nuožiūra, šiame įstatyme įtvirtintai įstatymo leidėjo valiai, kad yra apmokama už parduotą prekę ar paslaugą. Jeigu atsijungiant nuo šilumos tiekėjo tinklų teisės aktuose nustatytų reikalavimų nebuvo laikytasi, tai atsijungimas ir sutarties dėl tiekimo ir vartojimo nutraukimas yra neteisėtas. Tokiu atveju tiekėjas turi teisę į neteisėtu atsijungimu padarytos žalos atlyginimą, tačiau negali toliau reikalauti apmokėti už paslaugą ar produktą, kurio nesuteikė ir kuris atsijungusiojo nuo šilumos tiekimo buvusio abonentų jau nebuvo vartojamas. Vartotojas turi pareigą apmokėti už gautą prekę ar paslaugą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2005*).

Vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarčių sąlygos, teismo pripažįstamos nesąžiningomis, negalioja ir negali sukelti nepalankių vartotojui pasekmių. Teismas, nustatęs, jog vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, ir ją pripažinęs negaliojančia, turi teisę sutartį atitinkamai modifikuoti, užpildydamas sutarties spragą, atsiradusią dėl nesąžiningos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia (CK 6.195 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažinta, kad, atsižvelgiant į energijos pirkimo–pardavimo sutarties specifiką, sutarties sąlyga, pagal kurią tiekėjas privalėtų patiekti reikiamą šilumos energijos kiekį tik iki šilumos energijos įvado gyvenamajame name, reikštų tiekėjo atsakomybės ribojimą, kuris šios vartojimo sutarties atveju reikštų nesąžiningos, pažeidžiančios sandorio šalių teisių ir pareigų pusiausvyros sąlygos įtvirtinimą (CK 6.188 straipsnis). Tiekiant šilumos energiją sutartiniai santykiai susiklosto tarp šilumos tiekėjo ir vartotojo. Energijos tiekimo tikslas – užtikrinti atitinkamą vartotojo gyvenamojo namo (buto) kambarių temperatūrą. Tokia išvada išplaukia iš sutarties esmės ir teikiamų paslaugų specifikos. Vartotojas moka mokesčius už šilumą priklausomai nuo buto kvadratūros ir individualaus vartotojo šilumos ar karšto vandens sunaudojimo. Šie mokesčiai mokami tiekėjui, todėl tiekėjo pareiga yra per prijungimo tinklą perduoti vartotojui sutartyje numatytą energijos kiekį, atitinkantį sutarties, o jei jos nėra, – atitinkantį energijos kokybę reglamentuojančių norminių dokumentų nustatytus reikalavimus (1964 m. CK 273 straipsnis; CK 6.386 straipsnis)(*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002*).

Šalto vandens tiekimo sutarčių sąlygos, kad vanduo tiekiamas ne iki gyventojų butų, o tik iki eksploatacijos ribų, yra nesąžiningos vartotojų, t. y. butų savininkų, atžvilgiu (CK 6.188 straipsnis). Galutinis vandens tiekimo taškas turi būti konkretus butas. Teismas, nustatęs, jog vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga ir ją pripažinęs negaliojančia, turi teisę sutartį atitinkamai modifikuoti, užpildydamas sutarties spragą, atsiradusią dėl nesąžiningos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia (CK 6.195 straipsnis). Sutartyse vartojama sąvoka „eksploatacijos riba” šiuo atveju reiškia ne galutinio tiekimo tašką, bet tiekimo tinklų nuosavybės teisės ir tinklų priežiūros atribojimą, t. y. kiekviena sutarties šalis yra atsakinga už jai nuosavybės teise priklausančių vandens tiekimo tinklų eksploatavimą ir priežiūrą. Vandens, kaip prekės, perdavimo prasme tiekėjas yra atsakingas, kad perkamas vanduo pakliūtų pirkėjui nepriklausomai nuo to, kieno – pardavėjo ar pirkėjo – tinklais jis yra perduodamas. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į pirkimo–pardavimo sutarties esmę – pagal pirkimo–pardavimo sutartį pardavėjas privalo perduoti prekę pirkėjui (CK 6.305, 6.383 straipsniai)(*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003*).

Vartotojui, pažeidusiam elektros energijos tiekimo–vartojimo sutarties sąlygas, taikytina sutartinė atsakomybė, tačiau, atsižvelgiant į atsakomybės prigimtį ir į tai, jog dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių (CK 6.251 straipsnio 2 dalis), priteista iš vartotojo nuostolių atlyginimo suma gali būti mažinama(*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002*).

Žalos, padarytos savavališku elektros energijos vartojimu, dydis gali būti mažinamas CK 6.282 straipsnio 1 dalies pagrindu – konstatavus, kad pats energijos tiekėjas santykiuose su atsakovu elgėsi nepakankamai apdairiai ir rūpestingai, t. y. ne taip, kaip turėtų elgtis analogiškoje situacijoje bet kuris apdairus, rūpestingas ir atidžiai savo teisėmis besirūpinantis asmuo (lot. *bonus pater familias*) ir tuo padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2008*).

Sprendžiant dėl delspinigių dydžio vartojimo elektros energijos tiekimo sutartyse Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad tais atvejais, kai netesybų dydis yra nustatomas įstatyme, o sutartis yra vartojimo sutartis, tai šalys savo susitarimu negali bloginti vartotojo padėties, t. y. nustatyti vartotojui didesnių delspinigių negu nustatyta įstatyme(*Lietuvos*

VI. Vartotojų teisių apsauga sudarant nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis

Vartojimo sutartimis gali būti pripažįstamos įvairios savo dalyku sutartys, turinčios požymių, būtinų kvalifikuojant konkretų sandorį vartojimo sutartimi (tai vartotojo ir verslininko sutartys dėl prekių ar paslaugų įsigijimo) (Apžvalgos I dalis). Nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties pripažinimas vartojimo sutartimi neprieštarauja šios sutarties prigimčiai, todėl tais atvejais, kai pastaroji sutartis atitinka vartojimo sutarties požymius (CK 1.39 straipsnio 1 dalis), ji turi būti kvalifikuojama vartojimo sutartimi, ir pirkėjui (fiziniam asmeniui), esant pažeistai sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrai, turi būti taikoma įstatyminė vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsauga.

Nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis yra viena iš pirkimo–pardavimo sutarties rūšių, reglamentuojama CK šeštosios knygos IV dalies XXIII skyriaus aštuntajame skirsnyje (CK 6.392–6.401 straipsniai). Ši sutartis iš kitų pirkimo–pardavimo sutarčių išskiriama dėl sutarties dalyko – nekilnojamojo daikto – specifikos. Nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties sąvokos CK neįtvirtinta, nustatytos tik nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis reglamentuojančio skirsnio taikymo ribos – šios normos taikomos žemės, pastatų, gyvenamųjų namų, butų ir kitokių nekilnojamųjų daiktų pirkimui-pardavimui (CK 6.392 straipsnio 1 dalis). Remiantis bendrąja pirkimo–pardavimo sutarties samprata (CK 6.305 straipsnis) ir atsižvelgiant į nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties specifiką, nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis apibrėžiama nustatant, kad nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti nekilnojamąjį daiktą kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti šį nekilnojamąjį daiktą (prekę) ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK šeštosios knygos IV dalies XXIII skyriaus ketvirtojo skirsnio (CK 6.350–6.370 straipsniai) normos yra skirtos kitai pirkimo–pardavimo sutarties rūšiai – vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčiai – reglamentuoti. Pagal CK 6.350 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties sąvokos apibrėžtį vartojimo pirkimo–pardavimo sutartis yra sutartis, kuria pardavėjas – asmuo, kuris verčiasi prekyba, pardavėjo atstovas įsipareigoja perduoti prekę – kilnojamąjį daiktą pirkėjui – fiziniam asmeniui pastarojo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti, o pirkėjas įsipareigoja sumokėti kainą. Vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties objekto – kilnojamąjo daikto – išskyrimas kaip sutartį kvalifikuojančio požymio lemia tai, kad CK 6.350–6.370 straipsnių normos, pirkėjui (fiziniam asmeniui) įsigyjant nekilnojamąjį daiktą, netaikomos. Dėl nevisiškai aiškaus pirkimo–pardavimo sutarčių teisinio reglamentavimo, kvalifikuojant šias sutartis vartojimo sutartimis, praktikoje kartais susiduriama su problema – ar vertinant nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartį turi būti taikoma CK 6.350 straipsnio 1 dalis ir nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis, pagal kurią pirkėjas yra fizinis asmuo, o pardavėjas- verslininkas, yra vartojimo sutartis.

Jau buvo ne kartą akcentuota, kad, vadovaujantis CK 1.39 straipsnio 1 dalimi ir atsižvelgiant į vartotojų apsaugos srityje priimtas Europos Sąjungos direktyvas, pagrindas atskirti vartojimo sutartis nuo komercinių sutarčių, taip pat nuo kitų sutarčių rūšių yra šie pagrindiniai požymiai – vartojimo sutarties šalių (subjektų) specifika bei vartotojo tikslai (Apžvalgos I dalis). Sutarties rūšis ar sutarties dalykas nėra tie požymiai, kurie lemia konkrečios sutarties pripažinimą ar nepripažinimą vartojimo sutartimi. Dėl šios priežasties nekilnojamojo daikto, kaip nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties dalyko, specifika nėra kliūtis nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartį, atitinkančią vartojimo sutarties požymius, kvalifikuoti vartojimo sutartimi. CK 1.39 straipsnio 1 dalyje *inter alia* įtvirtinta, kad vartojimo sutarties objektas yra prekės ar paslaugos. Remiantis bendrosiomis pirkimo–pardavimo sutarčių nuostatomis (CK 6.305–6.306 straipsniai) prekė yra kiekvienas daiktas (tiek kilnojamasis, tiek nekilnojamasis). Analogiška

prekės sąvoka įtvirtinta Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 11 dalyje, kurioje nustatyta, kad prekė – tai kiekvienas daiktas, siūlomas parduoti arba parduodamas vartotojui. Sistemiskai aiškinant šias teisės normas, darytina išvada, kad preke, t. y. vartojimo sutarties objektu, gali būti tiek kilnojamasis, tiek nekilnojamasis daiktas.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, kad visais atvejais, kai nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties šalis yra pirkėjas (fizinis asmuo), perkantis iš verslininko (fizinio ar juridinio asmens) nekilnojamąjį daiktą savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti ir ši sutartis kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių, būtina užtikrinti fizinio asmens (vartotojo), kaip silpnesniosios sutarties šalies, interesus. Dėl to šiems teisiniams santykiams turi būti taikomos bendrosios pirkimo–pardavimo santykius reglamentuojančios CK normos (CK 6.305–6.349 straipsniai), specialiosios normos, reglamentuojančios nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis (CK 6.392–6.401 straipsniai), taip pat vartotojų teisių apsaugą įtvirtinančios teisės normos (CK 1.39 straipsnis, 6.193 straipsnio 4 dalis) bei nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolę reglamentuojančios normos tais atvejais, kai nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartyse yra individualiai neaptartų sąlygų (CK 6.188 straipsnis).

Sprendžiant ginčus, susijusius su vartotojo sudaromomis nekilnojamojo daikto pirkimo- pardavimo sutartimis, kaip ir kitų vartojimo sutarčių atveju, turi būti siekiama užtikrinti vartotojo teises bei atkurti pažeistą sutarties šalių interesų pusiausvyrą, todėl yra itin svarbi bylą nagrinėjančio teismo atliekama nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse kontrolė.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsniu, kuriame *inter alia* nustatyta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, darytina išvada, kad notaras, tikrindamas su vartotoju sudaromo sandorio teisėtumą, turi taikyti CK 6.188 straipsnį ir įvertinti sutarties sąlygų sąžiningumą.

Būtina užtikrinti, kad pirkėjo (vartotojo) prievolė neatsirastų iš nesąžiningų, iškreiptų, primestų, neaiškių sutarties sąlygų. Dėl to tais atvejais, kai ginčo šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių, bylą nagrinėjantis teismas sutarties sąlygas *ex officio* įvertina pagal CK 6.188 straipsnyje įtvirtintus sąžiningumo kriterijus. Teismo pripažinta nesąžininga sutarties sąlyga (sąlygos) yra neprivaloma vartotojui, t. y. nesukelia jam nepalankių teisinių pasekmių, tokia sąlyga negalioja nuo sutarties sudarymo momento (*ab initio*) (CK 6.188 straipsnio 7 dalis). Kitos sutarties dalies likimas iš esmės priklauso nuo to, ar nesąžiningomis pripažintos sąlygos yra esminės ar ne: likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu sutartis gali toliau galioti be sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios sąlygos, kuri teismo buvo pripažinta nesąžininga (CK 1.96 straipsnis, CK 6.188 straipsnio 7 dalis). Atsiradusią sutarties spragą gali užpildyti šalys tarpusavio susitarimu arba teismas (CK 6.162 straipsnio 2 dalis). Atitinkamai, jeigu negaliojančia buvo pripažinta esminė sutarties sąlyga, negalioja visa sutartis, t. y. taikoma restitucija, o vartotojas įgyja teisę į nuostolių atlyginimą (Apžvalgos IV dalis).

Vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsauga turi būti užtikrinta ne tik sudarant nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį kaip pagrindinę, bet ir kaip papildomą, organizacinę sutartį, taip pat esant ikisutartiniams teisiniams santykiams (sudarant preliminarįsias sutartis). Vartotojų apsaugos teisės aspektu taikant preliminariosios sutarties institutą reglamentuojančias materialinės teisės normas būtina atriboti preliminarįsias sutartis (CK 6.165 straipsnis) ir būsimos (nepastatyto) gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartis (CK 6.401 straipsnis).

Vienas esminių būsimos gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties požymių, skiriantis ją nuo kitų preliminarųjų sutarčių, yra būsimos būsto pirkimo–pardavimo sutarties subjektinė sudėtis: viena šios sutarties šalis – pirkėjas – visada yra fizinis asmuo, o kita – pardavėjas – juridinis asmuo ir kartu profesionalus nekilnojamojo turto statytojas (CK 6.401 straipsnio 1 dalis). Teismo praktikoje konstatuota, kad tais atvejais, kai preliminarioji sutartis

sudaroma su pirkėju, kuris yra juridinis asmuo (pvz., individuali įmonė), sutarties negalima kvalifikuoti kaip būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties, ši laikytina preliminarią gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartimi (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2008*).

Specifinė būsimą būsto pirkimo–pardavimo sutarties subjektinė sudėtis ir sutarties šalių tikslai (pirkėjas – fizinis asmuo – gyvenamąjį namą ar butą paprastai įsigyja ne su vartotojo verslu ar profesija susijusiu tikslu) lemia tai, kad ši sutartis laikytina vartojimo sutartimi (CK 1.39 straipsnio 1 dalis) ir šiai sutarčiai taikytinos pirkėjo (vartotojo) interesus apsaugančios specialiosios teisės normos (CK 6.188 straipsnis). Pirkėjas (fizinis asmuo), CK 6.401 straipsnio pagrindu sudaręs statomo gyvenamojo namo ar buto įsigijimo sutartį su profesionaliu šio nekilnojamojo turto statytoju (verslininku), laikomas silpnesniąja sandorio šalimi, kurios teisių apsauga yra platesnė nei preliminarosios sutarties, sudarytos remiantis CK 6.165 straipsniu, pažeidimo atveju.

Sprendamas ginčas, susijusius su būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartimi (CK 6.401 straipsnis), bylą nagrinėjantis teismas, kaip ir nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarčių atveju, *ex officio* patikrina, ar sutartis atitinka vartojimo sutarčių požymius ir, kvalifikavęs sutartį vartojimo sutartimi, jos sąlygoms taiko CK 6.188 straipsnyje įtvirtintus sąžiningumo kriterijus. Sąžiningumo kontrolės reikšmė būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarčių atveju yra itin svarbi, nes sutarties sudarymo metu sutarties dalykas realiai dar neegzistuoja ir pirkėjo (fizinio asmens) būsimą būsto įsivaizdavimas yra apsunkintas.

Be nesąžiningų sąlygų kontrolės, CK 6.401 straipsnyje įtvirtinta ir kitų papildomų garantijų pirkėjui (fiziniam asmeniui), sudarančiam būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį. CK 6.401 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta pirkėjo teisė per dešimt dienų nuo sutarties sudarymo atsisakyti preliminarosios sutarties, tokiu atveju pardavėjo teisė reikalauti iš pirkėjo atlyginti nuostolius, kurių maksimalus dydis – 1/5 procento pirkimo–pardavimo sutartyje nurodytos nekilnojamojo daikto kainos (CK 6.401 straipsnio 3 dalis), gali būti įgyvendinta tada, kai tai nustatyta sutartyje. Specifinis ir imperatyviai reglamentuotas būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties turinys. Teismo praktikoje išaiškinta, kad būsimą būsto pirkimo–pardavimo sutarties šalių teisės ir pareigos yra daug platesnės nei preliminarosios sutarties, sudarytos pagal CK 6.165 straipsnį. Sutarties šalis – pardavėjas įsipareigoja ne tik sudaryti pagrindinę sutartį, bet ir pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje nurodytą būstą. Skirtingai negu CK 6.165 straipsnyje, preliminarosios nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties esminės sąlygos išvardytos įstatyme; tai – būsto kaina, statybos terminai, rangovas, architektas ir kiti statybą ir jos priežiūrą atliksiantys asmenys, žemės sklypo, kuriame statomas namas ar butas, teisinis statusas, pirkėjo teisės į tą žemės sklypą ir kt. (CK 6.401 straipsnio 2 dalis). Neatskiriama preliminarosios sutarties dalis yra gyvenamojo namo ar buto projektas, jo sąmata ir kiti dokumentai (CK 6.401 straipsnio 4 dalis). Šalys preliminariojoje nepastatyto būsto pirkimo–pardavimo sutartyje turi suderinti CK 6.401 straipsnio 2 dalyje nurodytas esmines sąlygas; taip pirmiausia siekiama apsaugoti šiuose santykiuose silpnesniosios šalies – pirkėjo (fizinio asmens) – interesus (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2006*).

Būsimą būsto pirkimo–pardavimo sutartyje gali būti numatytas gyvenamojo namo ar buto statybos finansavimas. Šiuo atveju visišką nuosavybės teisę į gyvenamąjį namą ar butą pirkėjas įgyja nuo visos preliminariojoje sutartyje numatytos statybos kainos sumokėjimo (CK 6.401 straipsnio 5 dalis).

Nekilnojamojo daikto pirkėjo – vartotojo teisės turi būti ginamos laikantis bendrojo proporcingumo principo.

Apibendrinamosios pastabos

I. Vartojimo sutarties instituto specifika ir vieta sutarčių teisėje

1. Teismas turi kvalifikuoti ginčo sutartį pagal visus įstatyme išvardytus pagrindus, nes nuo to priklauso, kokie materialiniai įstatymai taikomi nagrinėjant bylą.

Vartojimo sutarties požymius gali atitikti įvairios savo dalyku sutartys, todėl svarbu užtikrinti, kad visais atvejais sprendžiant sutartinius ginčus vartojimo sutartys būtų identifikuotos ir vartotojo teisės būtų tinkamai ginamos.

2. Sutartis kvalifikuojama vartojimo sutartimi, jei ji atitinka šiuos požymius: a) prekes ar paslaugas įsigyja fizinis asmuo; b) fizinis asmuo prekes ar paslaugas įsigyja savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti; c) prekes ar paslaugas teikia verslininkas ar asmuo, vykdamas profesinę veiklą.

Visais atvejais būtina identifikuoti ne tik vartotoją, bet ir kitą sutarties šalį – verslininką.

3. Vartotojas kaip sutarties šalis dėl objektyvių priežasčių – informacijos, patirties, laiko stokos ir kitų panašių aplinkybių yra akivaizdžiai nelygiavertės padėties su kita sutarties šalimi – pardavėju ar paslaugų teikėju, todėl vartojimo sutarties institutas grindžiamas silpnesniosios sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą.

4. Vartotojų interesų rėmimas ir vartotojų aukšto lygio apsaugos užtikrinimo siekis įtvirtintas Europos Bendrijos steigimo sutarties XIV antraštinės dalies 153 straipsnyje. Vartotojų interesų apsauga yra savarankiška, tačiau ne išimtinė Bendrijos kompetencijos sritis (EB Steigimo sutarties 3 straipsnio t punktas).

Siekiant suvienodinti valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatas ir tokiu būdu padidinti vartotojų teisių apsaugos lygį, Bendrijos lygmeniu priimami antrinės teisės aktai – direktyvos ir reglamentai; vartotojų apsaugos klausimai Europos Sąjungos teisėje daugiausia reglamentuojami direktyvų.

Direktyvos yra privalomos kiekvienai valstybei narei, kuriai jos skirtos, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu nacionalinėms valdžios institucijoms paliekant teisę pasirinkti direktyvos įgyvendinimo formą ir būdus, jos negali būti taikomos tiesiogiai.

Esant išimtinėms sąlygoms: pirma, turi būti pasibaigęs direktyvos įgyvendinimo terminas ir ji neįgyvendinta arba netinkamai įgyvendinta; antra, direktyva turi būti aiški, apibrėžta ir besąlyginė; trečia, direktyva turi suteikti asmeniui teises, asmuo turi teisę remtis direktyvos nuostatomis nacionaliniame teisme tik prieš valstybę – tai vadinama vertikaliu tiesioginiu veikimu.

5. Europos Sąjungos teisės aktuose vartojimo sutarties samprata pateikiama netiesiogiai, direktyvose įtvirtinant vartojimo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų (vartotojo ir verslininko) apibrėžtis.

6. CK 1.39 straipsnio 1 dalyje vartojimo sutartis yra apibrėžiama kaip sutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (tiekiu) sudaro su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti.

7. Kvalifikavus sutartį vartojimo sutartimi, teisiniams santykiams greta bendrųjų sutarčių teisės normų būtina taikyti specialiąsias teisės normas, užtikrinančias vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsaugą.

8. Vartojimo sutarties sąlygos visais atvejais turi būti vertinamos pagal CK 6.188 straipsnyje nustatytus sąžiningumo kriterijus.

Vartojimo sutarties sąlygos gali būti pripažįstamos nesąžiningomis paties vartotojo, vartotojų teises ginančių institucijų (organizacijų) ar bylą nagrinėjančio teismo iniciatyva.

9. Vartotojų teisių gynimo bylą specifika lemia teismo pareigą būti aktyviam procese.

10. Aiškinant vartojimo sutartis turi būti taikoma *contra proferentem* taisyklė.

Ši taisyklė nėra taikoma vartotojų viešojo intereso gynimo atveju, kai siekiama parengtas standartines sutarčių sąlygas uždrausti tolesniam jų naudojimui.

II. Vartotojas kaip vartojimo sutarties šalis

1. Vartotojas nacionalinėje teisėje apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, sudarantis sutartį savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti (CK 1.39 straipsnio 1 dalis, 6.350, 6.504, 6.672 straipsniai, Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalis).

Remiantis šiuo teisiniu reglamentavimu, vartotojo sąvoka nacionalinėje teisėje apima fizinį asmenį, esantį tiek ikisutartiniuose, tiek organizaciniuose, taip pat pagrindiniuose ar papildomuose sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

2. Individuali įmonė, būdama juridinis asmuo, negali būti laikoma vartotoju, o individualios įmonės sudaryta prekių ar paslaugų įsigijimo sutartis nėra vartojimo sutartis.

3. Ūkininkui sudarius prekių ar paslaugų įsigijimo sutartį, jos kvalifikavimui būtina nustatyti, koku tikslu prekės ar paslaugos yra įsigytos – ar ūkinei veiklai, ar asmeniniams poreikiams tenkinti. Tais atvejais, kai ūkininkas įsigyja prekes ar paslaugas su jo vykdoma veikla susijusiu tikslu, jis negali būti laikomas vartotoju, tačiau jeigu ūkininkas įsigyja prekes ar paslaugas savo asmeniniams ar šeimos poreikiams tenkinti, jis yra vartotojas.

4. Kai vartojimo sutartis sudaroma dvigubo naudojimo tikslu, t. y. tiek verslo, tiek asmeniniams tikslams, tokia sutartis laikoma vartojimo sutartimi tik tuo atveju, kai verslo tikslas joje yra nežymus.

5. Energijos pirkimo–pardavimo sutartiniuose santykiuose įstatymine vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies teisių apsaugą, įgyja tikenergetikos išteklių pirkimo–pardavimo sutarties šalimi esantis fizinis asmuo, kuris perka energiją asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti.

6. Aplinkybė, kad tam tikrais atvejais sutartį pasirašo (sudaro) ne pats fizinis asmuo, o jam atstovaujantis specialaus teismo juridinis asmuo, pvz., daugiabučio namo savininkų bendrija, nėra pagrindas nelaikyti sutarties vartojimo sutartimi, jeigu perkama preke ar paslauga faktiškai naudojasi ir už ją sumoka bendrijos nariu esantis fizinis asmuo.

III. Verslininkas kaip vartojimo sutarties šalis

1. Nacionalinėje teisėje verslininku vartojimo sutartyse gali būti laikomas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, atitinkantis verslo tikslais vykdomos veiklos požymį.

2. Verslas nacionalinėje teisėje apibrėžiamas kaip juridinio ar fizinio asmens veikla, kuriai naudojami ekonominiai išteklių, kuria siekiama gauti pajamų bei pelno ir už kurią šis asmuo atsako savo turtu (Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 4 dalis).

Verslui, kaip specifinei asmens veiklai, apibūdinti nacionaliniuose teisės aktuose gali būti vartojamos ekonominės, ūkinės komercinės ir individualios veiklos sąvokos. Vartojimo sutarties kvalifikavimo aspektu šios sąvokos vertintinos kaip analogiškos.

3. Nacionalinėje teisėje įvardijant vartojimo sutarties šalį – verslininką – vartojamas verslo (vertimosi tam tikra veikla) terminas apima ir savarankišką profesinę veiklą.

4. Verslininko vykdoma veikla yra kvalifikuojama kaip verslo ar profesinė veikla pagal tris esminius požymius: ši veikla turi pasižymėti tęstinumu (būti nuolatinė), savarankiškumu ir ekonominės naudos siekimu.

5. Teisės aktuose gali būti nustatyti specialūs reikalavimai, tokie kaip, registracija, verslo liudijimo gavimas ir kita, kuriuos įvykdęs fizinis asmuo įgyja teisę verstis ūkine komercine veikla. Asmuo, nesilaikęs šių reikalavimų, bet faktiškai vertėsis ūkine komercine veikla (t. y. vertėsis ja neteisėtai), santykiuose su vartotoju turi būti laikomas verslininku ir negali remtis tuo, kad formaliai nebuvo verslininkas.

IV. Vartotojų gynimas nuo nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse

1. Pagal Europos Sąjungos teisę nesąžininga laikoma vartojimo sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, jeigu, pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą, dėl jos atsiranda neatitiktis tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai (Nesąžiningų sąlygų direktyvos 3 straipsnis).

2. Nacionalinėje teisėje nesąžininga vartojimo sutarties sąlyga apibrėžiama nustatant, kad negaliojančiomis gali būti pripažintos sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš *esmės* pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vartotojo teises ir interesus (CK 6.188 straipsnio 1, 2 dalys).

3. CK 6.188 straipsnis, kuriame nustatytas nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse draudimas ir sąžiningumo kontrolė, yra specialusis, tik vartojimo sutartims taikomas įstatymas CK normų, įtvirtinančių bendruosius sąžiningumo reikalavimus, atžvilgiu.

4. Kai šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama vartojimo sutartimi, teismas tokios sutarties sąlygas *ex officio* vertina vadovaudamasis CK 6.188 straipsniu.

5. Vartojimo sutarties sąlygos turi atitikti skaidrumo reikalavimą, t. y. jos turi būti išdėstytos aiškiai ir suprantamai, vartotojui turi būti pateikta visa reikšminga sutarčiai sudaryti informacija.

6. Sutarties sąlygų aiškumas ir suprantamumas turi būti vertinamas pagal konkrečias bylos aplinkybes, apibūdinančias vartotojo sugebėjimus suprasti tikrąjį sutarties sąlygų turinį, bei atsižvelgiant į vidutiniškai gerai informuoto, protingai atidaus ir apdairaus vartotojo suvokimo standartą.

7. Į CK 6.188 straipsnio reguliavimo apimtį patenka standartinės sutartys, standartinės sutarčių sąlygos, taip pat kitos sutarčių sąlygos, jeigu vartotojas neturėjo realių galimybių daryti įtaką jų turiniui ir jos nebuvo individualiai suderėtos. Tais atvejais, kai tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, nesąžiningumo nustatymo nuostatos taikomos kitoms tokios sutarties sąlygoms.

8. Kai sutarčiai sudaryti yra naudojamos standartinės sutartys ar standartinės sutarčių sąlygos, jas naudojanti šalis privalo atskleisti informaciją, kad sutartis sudaroma pagal iš anksto parengtas standartinės sutarties sąlygas ir sudaryti galimybę tinkamai kitai šaliai su šiomis sąlygomis susipažinti.

Kad kitai šaliai buvo suteikta galimybė tinkamai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis, gali būti pripažįstama tik tada, jeigu jos visos įtrauktos į rašytinės sutarties tekstą arba pateiktos kaip sutarties priedas atskirame dokumente, atsiųstos kitai šaliai iki sutarties pasirašymo arba pateiktos susipažinti sutarties pasirašymo metu.

Verslininkui tinkamai neįvykdžius pareigos supažindinti vartotoją su standartinėmis sutarties sąlygomis, atsiranda CK 6.185 straipsnio 2 dalyje nurodytos teisinės pasekmės – sutarties standartinių sąlygų, su kuriomis nebuvo sudaryta tinkama galimybė susipažinti, neprivalomumas vartotojui.

9. Individualiai neaptartos vartojimo sutarčių sąlygos laikomos nesąžiningomis, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus. Pagal CK 6.188 straipsnio normas vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyrą nesąžiningų sąlygų aspektu vertinama tik vartotojo teisių požiūriu.

10. CK 6.188 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas pavyzdinis (orientacinis/indikacinis) nesąžiningų sutarčių sąlygų katalogas, kurio nuostatos turi specialiųjų, santykinį sąžiningumo vertinimo kriterijų reikšmę.

Nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas nėra baigtinis, nes teismui suteikiama teisė pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka CK 6.188 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytus kriterijus (CK 6.188 straipsnio 3 dalis).

11. CK 6.188 straipsnio 2 dalyje įtvirtintame sąraše nurodytų vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumas vartotojų atžvilgiu yra preziumuojamas. Pareiga paneigti šių sąlygų nesąžiningumo prezumpciją tenka verslininkui.

Vartojimo sutarties sąlygos sąžiningumas vertinamas pagal sutarties sudarymo metu egzistavusias aplinkybes.

12. CK 6.188 straipsnio 5 dalyje nustatyta išimtis dėl nesąžiningumo kontrolės taikymo sutarties dalyką apibūdinančioms sąlygoms, taip pat sąlygoms, susijusioms su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu, jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai.

13. Teismo pripažinta nesąžininga sutarties sąlyga yra neprivaloma vartotojui ir nesukelia jam nepalankių teisinių pasekmių.

Tokia sąlyga negalioja nuo sutarties sudarymo momento (*ab initio*) (CK 6.188 straipsnio 7 dalis).

Likusios sutarties sąlygos šalims yra privalomos, jeigu sutartis galioja be sąžiningumo kriterijams prieštaraujančios sąlygos, kuri teismo buvo pripažinta nesąžininga (CK 1.96 straipsnis, CK 6.188 straipsnio 7 dalis, 6.226 straipsnio 1 dalis).

Atsiradusią sutarties spragą gali užpildyti šalys tarpusavio susitarimu arba teismas (CK 6.162 straipsnio 2 dalis, 6.195 straipsnis).

Jeigu negaliojančia buvo pripažinta esminė sutarties sąlyga, tai negalioja visa sutartis ir sprendžiama dėl restitucijos taikymo.

14. Vartotojas savo teises, kurios buvo pažeistos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse naudojimo, turi teisę ginti teismine tvarka arba kreipdamasis į vartotojų teises ginančias institucijas Vartotojų teisių apsaugos įstatymo nustatyta tvarka (CK 6.188 straipsnio 1, 8 dalys).

CK 6.188 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta kolektyvinio vartotojų interesų gynimo teismine tvarka galimybė – vartotojų teises ginančios institucijos turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoti sutarčių standartines sąlygas ir ginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas.

Vartotojų teises ginančios institucijos gali būti įtrauktos į bylą išvadai duoti (CPK 49 straipsnio 2 dalis, Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 22 straipsnis).

V. Vartotojų interesų apsaugos ir teisių gynimo energijos pirkimo–pardavimo sutartyse ypatumai

1. Teisės aktų teisėtumo kontrolė yra viena iš priemonių tinkamai vartotojo interesų apsaugai ir teisių gynimui užtikrinti. Iš energijos pirkimo–pardavimo teisinių santykių kilusį ginčą nagrinėjantis teismas turi patikrinti, ar kitų teisės aktų normomis nesusiaurintos CK garantuotos vartotojo teisės.

Kitų įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų normos energijos pirkimo–pardavimo teisiniams santykiams turi būti taikomos laikantis CK 1.3 straipsnyje nustatytų teisės normų konkurencijos taisyklių. Esant prieštaravimams tarp įstatymų, reglamentuojančių tą patį teisinį santykį, CK normos turi prioritetą prieš kitus įstatymus, jeigu kodekse nenustatyta kitaip (CK 1.3 straipsnio 2 dalis).

CK 1.3 straipsnio 3 dalyje yra specialiai sureguliuotas CK ir kitų įstatymų, kuriuose yra įgyvendintos Europos Sąjungos teisės aktų normos, konkurencijos klausimas: tokios įstatymų normos turi prioritetą prieš CK normas.

CK 1.3 straipsnio 4 dalyje teismui suteikta teisė valstybės institucijos teisės akto prieštaravimo šio kodekso ar kito įstatymo normoms atvejais taikyti aukštesnės galios teisės aktą. Ši teisės norma turi būti taikoma akivaizdžios neatitikties nurodytiems teisės aktams atvejais.

Teismas turi teisę pripažinti negaliojančiu Civiliniam kodeksui ar kitam įstatymui prieštaraujantį teisės aktą ar jo dalį, jeigu šio akto ir Konstitucijos ar įstatymų atitikties kontrolė neįeina į Konstitucinio Teismo kompetenciją (CK 1.3 straipsnio 5 dalis). Ši taisyklė taikytina, kai teismui kyla pagrįstų abejonių dėl teisės aktų teisėtumo.

2. Energijos pirkimo–pardavimo sutartimi kvalifikuojamas visų rūšių energijos ar energijos išteklių pirkimas-pardavimas: elektros, šilumos energijos, dujų, naftos ir naftos produktų, vandens ir kitų rūšių energijos tiekimas per jų tiekimo tinklus, su įstatymuose nustatytais arba prievolės esmės nulemtomis išimtimis (CK 6.391 straipsnis).

3. Kai energijos pirkimo–pardavimo sutartyje abonentas yra fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams (vartotojas), tokia sutartis yra vartojimo sutartis (CK 1.39 straipsnis), todėl jai taikomas CK 6.188 straipsnis ir kiti šio kodekso straipsniai, nustatantys vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių ypatumus.

4. Kadangi pagal įstatymą vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartis yra viešoji, t. y. prekių ar paslaugų tiekėjas visada yra juridinis asmuo (verslininkas), kvalifikuojant energijos pirkimo–pardavimo sutartį vartojimo sutartimi, faktiškai aktualus yra tik vienos iš sutarties šalių – vartotojo – identifikavimas.

5. Vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartys paprastai sudaromos pagal individualiai neaptariamas, dažnai standartines, sąlygas, todėl joms turi būti taikomas CK 6.188 straipsnyje įtvirtintas teisinis vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolės mechanizmas.

6. Vartotojo teisė sudaryti energijos pirkimo–pardavimo sutartį su verslininku, turinčiu teisę parduoti energiją, garantuota įstatymu.

7. Energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalis – vartotojas gali būti ne tik energiją naudojančių įrenginių ar nustatytus techninius reikalavimus atitinkančių vidaus tinklų, kurie yra prijungti prie energijos tiekimo tinklų, savininkas, bet ir teisėtas valdytojas.

CK 6.383 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „turi“ apima ne tik turėjamą nuosavybėje, bet ir faktinį teisėtą energiją naudojančių įrenginių ar nustatytus reikalavimus atitinkančių vidaus tinklų valdymą ar naudojimą.

8. Įstatymuose, priimtuose energetikos srityje, paprastai išskiriamos dvi sąvokos – vartotojas (šio sąvokos vartoseną atitinka CK 6.383 straipsnio 1 dalyje nustatytą reikšmę) ir buitinis vartotojas (šios sąvokos vartoseną atitinka CK 6.383 straipsnio 4 dalyje nustatytą reikšmę).

9. Jeigu abonentas yra fizinis asmuo – vartotojas, naudojantis energiją savo buitiniams reikmėms, tai vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutartis laikoma sudaryta nuo vartojimo įrenginių prijungimo prie energijos tiekimo tinklų.

Tiekėjo prievolė tiekti energiją namo gyventojų buitiniams reikmėms kyla ir iš jo ir butų savininkų konkludentiniais veiksmais sudarytų energijos tiekimo sutarčių; tokios sutartys laikomos sudarytomis neterminuotam laikui

10. Tuo atveju, kai nėra sąlygų sudaryti vartotojams galimybės pasirinkti karšto vandens tiekėją, šilumos tiekėjas privalo tiekti vartotojams ne tik šilumą, bet ir karštą vandenį. Vieninteliame šilumos tiekėjui gyvenamuosiuose namuose vietinius šilumokaičius prijungus prie vartotojų (namų butų gyventojų) karšto vandens tiekimo tinklų, tarp jo ir šio namo butų gyventojų susiklosto neterminuoti sutartiniai karšto vandens pirkimo–pardavimo santykiai (CK 6.384 straipsnio 1 dalis, 1.71 straipsnio 1 dalis).

11. Tam, kad su fiziniu asmeniu – vartotoju būtų sudaryta elektros energijos pirkimo–pardavimo sutartis, energijos tiekėjas turi užtikrinti vartotojams teisės aktų reikalavimus atitinkančių elektros energijos prietaisų įrengimą (CK 6.387 straipsnio 2 dalies ir CK 6.383 straipsnio 2 dalies santykis).

12. Kai energija yra tiekama į objektus, priklausančius keliems asmenims bendrosios nuosavybės teise, iš tokių teisinių santykių kilusiems ginčams turi būti taikomos ne tik energijos pirkimo–pardavimo, tačiau ir bendraturčių teisinius santykius reguliuojančios taisyklės.

13. Elektros energijos tiekimo-naudojimo taisyklių reguliuojamuose teisiniuose santykiuose buitiniams vartotojams prilyginamos sodininkų, nuosavų automobilių garažų savininkų bendrijos, perkančios elektros energiją bendrijų narių sodams, garažams ir (ar) jų bendroms reikmėms, taip pat daugiabučių gyvenamųjų namų arba bendrabučio tipo daugiabučių gyvenamųjų namų savininkų bendrijos, arba minėtų namų jungtinės veiklos sutarties dalyvių įgalioti atstovai, arba minėtų namų patalpų savininkų bendrosios nuosavybės objektų administratoriai, perkantys elektros energiją daugiabučių gyvenamųjų namų bendroms reikmėms ir (ar) liftams, bendrabučio tipo daugiabučiams gyvenamiesiems namams (butams, kambariams, bendroms reikmėms ir (ar) liftams (Taisyklių 6 punktas).

14. Sodininkų bendrijos narys yra jam priklausančiuose pastatuose jo lėšomis įrengtų elektros apskaitos prietaisų ir įrenginių savininkas ir sodininkų bendrijai priklausančių vidinių elektros tinklų ir įrenginių bendraturtis. Jis nėra bendrijos subabonentas.

15. Gyvenamojo namo bendraturčiai, kuriems bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso bendro naudojimo patalpos, pagrindinės namo konstrukcijos, bendrojo naudojimo mechaninė, elektros, sanitarinė-techninė, centrinio šildymo sistemos ir kitokia įranga, turi užtikrinti, kad name esantys šilumos energijos tiekimo tinklai (įrenginiai) būtų tinkamai naudojami ir kad būtų išvengta avarių.

Už bute esančių centrinio šildymo vamzdžių, taip pat radiatorių tvarkingumą yra atsakingi tik to buto savininkai, kurie sutrūkus vamzdžiams patys turi prisiimti kylančias pasekmes.

16. Abonentas – fizinis asmuo – vartotojas, naudojantis energiją buitiniams reikmėms, turi teisę nutraukti sutartį vienašališkai apie tai pranešdamas energijos tiekimo įmonei, jeigu yra visiškai sumokėjęs už sunaudotą energiją (CK 6.390 straipsnio 1 dalis). Ši vartotojo teisė yra įgyvendinama nepriklausomai nuo bendrųjų vienašališko sutarties nutraukimo pagrindų, nustatytų CK 6.217 straipsnyje, buvimo.

17. Energijos tiekėjas neturi teisės savo iniciatyva nutraukti sutartį su vartotoju (fiziniu asmeniu, naudojančiu energiją buitiniams reikmėms).

18. Energijos pirkimo–pardavimo sutartis gali būti pakeista nutraukiant, sustabdant ar apribojant energijos tiekimą. Draudžiama nutraukti elektros, šilumos energijos, vandens ir dujų tiekimą daugiabučiams gyvenamiesiems namams dėl atskirų butų savininkų (nuomininkų) skolų už sunaudotą energiją, vandenį ar dujas (CK 6.390 straipsnio 5 dalis).

19. Tais atvejais, kai energijos tiekėjas nutraukia energijos tiekimą, remdamasis specialiuosiuose teisės aktuose nustatytais pagrindais, teismas turi įvertinti tokio nutraukimo pagrindo, kaip energijos pirkimo–pardavimo sutarties sąlygos, atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, taip pat CK 6.188 straipsnyje įtvirtintiems vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumo kriterijams. Energijos tiekimo nutraukimas yra išimtinė priemonė, todėl visais atvejais svarstyтина, ar tokia priemonė proporcinga vartotojo padarytam sutarties pažeidimui ir ar jos taikymas iš esmės nepažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros.

20. CK 6.390 straipsnyje įtvirtinta abonto – fizinio asmens – vartotojo teisė nutraukti šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutartį reiškia vartotojo įrenginių atjungimą nuo šilumos tiekimo sistemos laikantis teisės aktų nustatytos tvarkos su sąlyga, kad vartotojas yra visiškai atsiskaitęs už suvartotą iki atsijungimo energiją. Šią teisę vartotojas gali įgyvendinti daugiabučiame name, jeigu jo įrenginių atjungimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams.

21. Daugiabučio namo šildymo būdo keitimas kvalifikuojamas kaip daugiabučio namo bendrojo naudojimo objekto pertvarkymas. Sprendimai dėl bendrojo naudojimo objektų valdymo ir naudojimo priimami butų ir kitų patalpų savininkų balsų dauguma, jeigu butų ir kitų patalpų savininkų bendrijos įstatuose ar jungtinės veiklos sutartyje nenumatyta kitaip (CK 4.85 straipsnis).

22. Sprendžiant ginčus dėl vartotojo teisės nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį tais atvejais, kai vartotojas yra buto daugiabučiame name savininkas, būtina atsižvelgti į tai, kad ir po energijos pirkimo–pardavimo sutarties nutraukimo tokiam asmeniui lieka galioti įstatyminės bendrųjų namo komunikacijų ir kitų bendrojo naudojimo objektų bendraturčio pareigos (CK 4.83 straipsnis).

23. Iš vartojimo energijos pirkimo–pardavimo sutarties kylantiems teisiniams santykiams greta specialiųjų turi būti taikomi ir bendrieji sutartinę atsakomybę nustatantys įstatymai. Vartotojas turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ne tik netinkamos kokybės energijos tiekimo (CK 6.386 straipsnio 3 dalis), bet ir kitais atvejais, kai patiria nuostolių dėl to, kad tiekėjas netinkamai vykdo sutartį. Vartotojo teisės taip pat gali būti ginamos kitais bendraisiais civilinių teisų gynimo būdais.

24. Nusprendę pakeisti namo šildymo būdą vartotojai turi būti apsaugoti nuo nepagrįstų šilumos tiekimo tinklų savininkų reikalavimų ir turi teisę reikalauti pašalinti jų teisių pažeidimus ginčydami šilumos tiekėjo veiksmus, kuriais sudaromos kliūtys atjungti butą nuo centralizuoto šilumos tiekimo sistemos ir nutraukti sutartį.

25. Vartotojui, pažeidusiam elektros energijos tiekimo–vartojimo sutarties sąlygas, taikytina sutartinė atsakomybė, tačiau, atsižvelgiant į atsakomybės prigimtį ir į tai, jog dėl visiško nuostolių

atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių (CK 6.251 straipsnio 2 dalis), priteista iš vartotojo nuostolių atlyginimo suma gali būti mažinama.

26. Tais atvejais, kai netesybų dydis yra nustatomas įstatyme, o sutartis yra vartojimo sutartis, tai šalis savo susitarimu negali bloginti vartotojo padėties, t. y. nustatyti vartotojui didesnių delspinigių negu nustatyta įstatyme.

VI. Vartotojų teisių apsauga sudarant nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis

1. Nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties pripažinimas vartojimo sutartimi neprieštarauja šios sutarties prigimčiai, todėl tais atvejais, kai pastaroji sutartis atitinka vartojimo sutarties požymius (CK 1.39 straipsnio 1 dalis), ji turi būti kvalifikuojama vartojimo sutartimi.

Vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties objekto – kilnojamojo daikto – kaip sutartį kvalifikuojančio požymio, išskyrimas lemia tai, kad CK 6.350–6.370 straipsnių normos, pirkėjui (fiziniam asmeniui) įsigyjant nekilnojamąjį daiktą, netaikomos.

2. Vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsauga turi būti užtikrinta ne tik sudarant nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį kaip pagrindinę, bet ir kaip papildomą, organizacinę sutartį, taip pat esant ikisutartiniais teisiniams santykiams (sudarant preliminariąsias sutartis).

3. Būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartimi pardavėjas įsipareigoja ne tik sudaryti pagrindinę sutartį, bet ir pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje nurodytą būstą (CK 6.401 straipsnio 1 dalis). Šios sutarties esminės sąlygos išvardytos CK 6.401 straipsnio 2 dalyje.

4. Specifinė būsimo būsto pirkimo–pardavimo sutarties subjektinė sudėtis ir sutarties šalių tikslai (pirkėjas – fizinis asmuo – gyvenamąjį namą ar butą paprastai įsigyja ne su vartotojo verslu ar profesija susijusiu tikslu) lemia tai, kad ši sutartis laikytina vartojimo sutartimi (CK 1.39 straipsnio 1 dalis), ir šios sutarties sąlygos turi būti vertinamos jų atitikties CK 6.188 straipsnyje įtvirtintiems sąžiningumo kriterijams aspektu.

5. Pirkėjas turi teisę per dešimt dienų nuo sutarties sudarymo atsisakyti preliminariosios sutarties (CK 6.401 straipsnio 2 dalies 1 punktas), tokiu atveju pardavėjo teisė reikalauti iš pirkėjo atlyginti nuostolius, kurių maksimalus dydis – 1/5 procento pirkimo–pardavimo sutartyje nurodytos nekilnojamojo daikto kainos (CK 6.401 straipsnio 3 dalis), gali būti įgyvendinta tada, kai tai nustatyta sutartyje.

6. Tais atvejais, kai preliminarioji sutartis sudaroma su pirkėju, kuris yra juridinis asmuo (pvz., individuali įmonė), sutarties kvalifikacija būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartimi (CK 6.401 straipsnis) negalima, ir ši sutartis laikytina preliminariąja sutartimi (CK 6.165 straipsnis).

PRIEDAS

Teisės aktų sąrašas

Europos Sąjungos teisės aktai

Europos Bendrijos Steigimo sutartis (Konsoliduota redakcija) (*OL C 321E, 2006, p. 317–317*)

1968 m. rugsėjo 27 d. Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (Briuselio konvencija) (*OL L 299, 1972, p. 32*)

Bendrąsias taisykles nustatantys reglamentai ir direktyvos

1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993, p. 29). Direktyva su paskutiniais pakeitimais, padarytais Komisijos sprendimu 2002/995/EB (OL L 353, 2002, p. 1)

1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas 1998/6/EB (OL L 80, 1998, p. 27)

1999 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų (OL L 171, 1999, p. 12)

2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 (OL L 149, 2005, p. 22–39)

Specifiniuose sektoriuose priimti reglamentai ir direktyvos

1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose (OL L 372, 1985, p. 31)

1986 m. gruodžio 22 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo (OL L 42, 1987, p. 48). Direktyva su paskutiniais pakeitimais, padarytais Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/7/EB (OL L 101, 1998, p. 17)

1990 m. birželio 13 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų (OL L 158, 1990, p. 59)

1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais (OL L 280, 1994, p. 83)

1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1997/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis (OL L 144, 1997, p. 19). Direktyva su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyva 2002/65/EB (OL L 271, 2002, p. 16)

2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB (OL L 271, 2002, p. 16–24)

2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti Direktyvą 96/92/EB (OL L 176, 2003, p. 37–56)

Nacionalinė teisė

Bendrąsias taisykles nustatantys teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014)

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262)

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 149-5997)

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (Žin., 2007, Nr. 12-488)

Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 6-212)

Istatymai, nustatantys taisykles specifiniuose sektoriuose

Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 20-449)

Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 66-1984)

Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2224)

Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas (Žin., 2007, Nr. 43-1626)

Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas (Žin., 2003, Nr. 51-2254)

Lietuvos Respublikos vandens įstatymas (Žin., 2003, Nr. 36-1544)

Pojstatyminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimu patvirtintas Valstybės ir savivaldybių gyvenamųjų patalpų nuomininkų atsiskaitymo už šaltą ir karštą vandenį, elektros energiją, dujas, šiluminę energiją ir komunalines paslaugas tvarkos aprašas (Žin., 2001, Nr. 62-2263)

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 31 d. nutarimu Nr. 126 patvirtintos Viešosios vandens tiekimo sutarties standartinės sąlygos (Žin., 2007, Nr. 17-636)

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2001 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. 398 patvirtintas Elektros tinklų kodeksas (Žin., 2002, Nr. 3-88)

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2005 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. 4-350 patvirtintos Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės (Žin., 2005, Nr. 120-4328)

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. kovo 12 d. įsakymu Nr. 4-89 patvirtintas Gamtinių dujų pirkimo–pardavimo sutarčių su buitinais vartotojais standartinių sąlygų aprašas (Žin., 2008, Nr. 33-1194)

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. 4-258 patvirtintos Šilumos tiekimo ir vartojimo taisyklės (Žin., 2005, Nr. 70-3193)

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 4-289 patvirtintos Šilumos pirkimo–pardavimo sutarčių su buitinais šilumos vartotojais standartinės sąlygos (Žin., 2003, Nr. 70-3201)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2001 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 109 patvirtinta Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinių ribų nustatymo metodika (Žin., 2001, Nr. 96-3413)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2005 m. balandžio 12 d. nutarimu
Nr. O3-

15http://litlex/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=102671&Zd=gamtini%2Bduj&BF=4&TikTxt=1&LLKompId=07739173&LLKompTest=01620771 - P83159_2 patvirtinta Gamtinių dujų kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodika (Žin., 2005, Nr. 51-1737)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 03-92 patvirtinta Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika (Žin., 2006, Nr. 143-5455)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2006 m. gruodžio 28 d. nutarimu Nr. 03-95 patvirtinta Laikino atjungimo (prijungimo) prie geriamojo vandens tinklų paslaugų kainų nustatymo metodika (Žin., 2007, Nr. 5-259)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 03-43 patvirtinta Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodika (Žin., 2003, Nr. 74-3471)

Lietuvos Respublikos valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. kovo 15 d. nutarimu Nr. 03-41 patvirtinta Šilumos kainų nustatymo metodika (Žin., 2008, Nr. 35-1270)

Teismų praktikos apibendrinimo departamentas

Civilinių bylų skyrius

[1] Svarbiausių teisės aktų, susijusių su vartotojų teisių apsauga, sąrašas pateikiamas Apžvalgos Priede.